

DE OOSTENDSE CHINAHANDEL (1718-1735)

INLEIDING : SITUERING VAN DE OOSTENDSE CHINAHANDEL (1).

Reeds korte tijd nadat de Zuidelijke Nederlanden onder Oostenrijks bewind waren gekomen, poogden Vlaamse handelaars de koloniale handel te relanceren. Vooral vanaf 1718 namen de particuliere expedities vanuit Oostende toe. Die handelsreizen hadden meestal China en Vóór-Indië als doel, maar daarnaast ook de Golf van Guinea en Moka. Daar die kooplui echter niet in overleg met elkaar handelden, hadden de talrijke expedities een nefaste invloed op de winsten.

Om daaraan te verhelpen, werd op 19 december 1722 door een octrooi van Karel VI de Oostendse compagnie opgericht. Dat was enkele maanden te laat om nog schepen te kunnen uitreden voor het volgende seizoen, zodat slechts in 1724 de eerste compagnieschepen afvoeren⁽²⁾. De handelsactiviteit van de compagnie was vooral gericht op Bengalen en China. Reeds op 31 mei 1727, kort na het vertrek van de vierde expeditie, werd het octrooi van de compagnie door het preliminair verdrag van Parijs voor de duur van 7 jaar opgeheven. Door het tweede verdrag van Wenen werd de compagnie voor altijd verboden op 16 maart 1731 ; ze werd opgeofferd aan de dynastieke belangen van het Oostenrijks vorstenhuis.

(1) Dit artikel is een samenvatting van onze licentiaatsverhandeling die dezelfde titel draagt. Uit plaatsgebrek hebben we ons hier beperkt tot de eigenlijke handel. De materiële organisatie van die handel, zoals de schepen, de bemanning, de reisroute en de uitreding, werd daardoor achterwege gelaten.

(2) De handel op Oost-Indië was immers gebonden aan het streng tijdschema dat de overheersende windrichtingen oplegden aan de zeilschepen. Men vertrok in januari of februari vanuit Europa en rond augustus of september werd de bestemming bereikt. De volgende vier maanden werden besteed aan het handeldrijven. Daarop voer men terug naar de thuishaven die normaal in het begin van de volgende zomer bereikt werd.

Er werden wel nog enkele smokkelexpedities ingericht, waaronder één naar China, maar na het definitieve opheffen van de compagnie werden ook die illegale activiteiten stopgezet. Tenslotte vertrokken er in 1732 nog twee permissieschepen, waarvan één naar China — een toegeving van het tweede verdrag van Wenen — en daarmee werd de handelsactiviteit van de Oostendse compagnie afgesloten.

I. DE HANDELSORGANISATIE

1. *De supercargo's*

De supercargo's, ook wel gewoon «kooplieden» genoemd, stonden in voor het commerciële aspect van de Chinavaart. Zij zorgden voor het verkopen van de heenlading, het aankopen van de retourlading en ze hielden ook toezicht op de koopwaar tijdens de lange zeereizen⁽³⁾. De Oostendse supercargo's waren hoofdzakelijk Engelsen⁽⁴⁾. Van de 52 teruggevonden belangrijke functies werden er 27 uitgeoefend door Engelsen, 2 door Ieren, 19 door Zuidnederlanders en 4 door Noordnederlanders⁽⁵⁾. Op een totaal van 20 expedities namen die Engelsen en Ieren zelfs 16 maal de functie van eerste supercargo waar, de Zuidnederlanders slechts 4 maal.

Meestal waren die buitenlanders jonge elementen, die hoopten in korte tijd een fortuin te verdienen en die niet veel te verliezen hadden in hun vaderland, behalve schulden⁽⁶⁾. Jarenlange ondervinding bezaten ze dan ook niet. Slechts Naish en Tobin hadden enige tijd bij de East-India Company gediend; de overigen, zoals Hall, Spendelow, Hewer en Morford, deden hun ervaring op in Oostendse dienst⁽⁷⁾. Dat deze vreemdelingen

(3) In Kanton was het factorijsysteem, waarbij de vreemde handelaars over een permanente verblijfplaats beschikken, immers niet toegestaan. Men moest er zich tevreden stellen met een «hong» — een huis met opslagplaats — die men er tijdelijk kon huren.

(4) Zie o.a. de bijlage achteraan dit artikel.

(5) Onder belangrijke functies werden verstaan de 1^e, 2^e en 3^e supercargo's.

(6) GILL, C., *Merchants and mariners of the 18th century*, Londen, 1961, pp. 13, 19, 47 en 48. Zowel Hall als Hewer verkeerden in financiële moeilijkheden bij hun vertrek uit Engeland.

(7) *Ibidem*, pp. 12, 15, 17 en 48. (Voor Spendelow, zie A.R.A./Admir. 575: registratie van de «Keyzerinne Elisabeth», 16 sep. 1718). Opmerking: volgende afkortingen worden in dit artikel gebruikt. A.R.A.: Algemeen Rijksarchief; G.U.B.: Gentse Universiteitsbibliotheek (handschriftenzaal); P.R.O.: Public Record Office, Londen; S.A.A.: Stadsarchief Antwerpen; Admir.: Admiraliteit; C.: Chancery; I.B.: Insolvente Boedelskamer; G.I.C.: Generale Indische Compagnie; S.P.: State Papers.

hoofdzakelijk aangelokt werden door financieel voordeel, wordt duidelijk wanneer we hun vergoedingen vergelijken met die in het buitenland. In de Noordnederlandse Oostindische Compagnie ontving een eerste supercargo voor een volledige Chinareis 2.880 fl. en hij kreeg een pacotilleruimte van 1,77 kubieke meter ter zijner beschikking⁽⁸⁾. Bij de Engelse East-India Company had diezelfde vergoeding niet zo'n bestendig karakter, zoals uit onderstaande tabel blijkt⁽⁹⁾:

1721 :	34.160 fl.
1722 :	36.829 fl.
1724 :	68.587 fl.
1731 :	46.970 fl. (+ een commissieloon van 1,25 %)

Ter vergelijking kunnen we daar een vergoeding tegenoverstellen van Charles Pike, kapitein van de «Sint-Joseph» en tweede supercargo van de Oostendse particuliere China-expeditie van 1723, die ook nog het schip de «Marquis de Prié» omvatte⁽¹⁰⁾. Hij ontving als commissieloon 1,25 % van de venditie-opbrengsten van beide schepen, wat hem 30.635 fl. opleverde. De verkoop van Pike's pacotille bracht echter 257.800 fl. op, wat rekening houdend met een gemiddelde winst van 150 %⁽¹¹⁾ een netto-opbrengst van 154.680 fl. betekende, zodat zijn totale vergoeding — commissieloon inbegrepen — neerkwam op 185.315 fl. Robert Hewer en Jacques de Meyer, 3e en 4e supercargo van dezelfde uitreiding, ontvingen respectievelijk 56.521 en 19.101 fl. Wat Thomas Hall opstreek, de eerste supercargo van de ganse expeditie en daarbij nog kapitein van de «Marquis de Prié», is ons niet bekend, maar normaal zal zijn vergoeding nog hoger geweest zijn dan die van Pike.

Die duizelingwekkende sommen zijn enigszins wel uit te leggen door het feit dat Hall en Pike elk twee functies cumuleerden, namelijk die van

(8) DE HULLU J. *Over den Chinaschen handel der Oostindische Compagnie in de eerste 30 jaar van de 18^e eeuw* in *Bijdragen voor land-, taal- en volkenkunde van Nederlandsch Indië*, dl. 73, 1917, pp. 70-71. Onder pacotille wordt verstaan de mogelijkheid die de supercargo's kregen om voor eigen rekening handel te drijven. Alle bedragen zijn in Zuidnederlandse gulden wisselgeld.

(9) MORSE H. B. *The Chronicles of the East-India Company, trading to China*, Oxford, 1926-29, dl. 1, pp. 165, 171, 178 en 207. Daar de pacotille er niet in ruimte maar wel in waarde werd uitgedrukt, was het mogelijk de vergoedingen volledig te berekenen.

(10) P.R.O./C. 111/95 : handelsjournaal van Thomas Hall, 12 juni en 10 sep. 1725, 26 jan. 1726.

(11) DERMIGNY L. *La Chine et l'Occident : le commerce à Canton au 18e siècle*, Parijs, 1964, dl. 1, p. 240. Het gemiddelde van 150 % nettowinst werd door Dermigny berekend op de pacotilles van 19 Chinaschepen uit de periode 1729-1752.

kapitein en supercargó, en dan nog over twee schepen. Toch ziet het er naar uit dat dergelijke pacotilles uitzonderlijk waren, want in een brief lezen we : « ... Tout le monde ne fait que parler des pacotilles que ces trois navires ont portés, aussi sont elles excessives et je crois qu'il y en a passant les 1.200.000 fl.»⁽¹²⁾. Bij een andere particuliere expeditie blijken de supercargó's dan ook minder verdiend te hebben : Thomas Hall als kapitein en eerste koopman van het «Huys van Oostenryck» (1721) streek globaal «slechts» 92.484 fl. op⁽¹³⁾. In ieder geval lag zelfs die laatste vergoeding nog altijd veel hoger dan die bij de rivaliserende compagnieën, en het is niet te verwonderen dat enkele dergelijke reizen een fortuin bezorgden aan de «Oostendse» supercargó's.

Bij de oprichting van de Oostendse compagnie waren de directeurs niet van plan om die situatie, die de winsten drukte, nog lang te laten aanslepen. In artikel 66 van het oprichtingssoctrooi werd de private handel zelfs volledig verboden, maar dat bleek weldra onhoudbaar en pacotilles werden toegelaten. Gedetailleerde gegevens omtrent de omvang ervan hebben we niet gevonden, behalve dan dat twee hoofdsupercargó's van de «Concordia» en de «Marquis de Prié» (1727) elk zes privilegiekisten kregen, wat neerkwam op een volume van 2,26 kubieke meter per supercargó. De volledige koopliedenbemanning, bestaande uit 12 man, beschikte over 28 dergelijke kisten. De kapiteins en de andere officieren hadden echter ook recht op pacotilles, zodanig dat er zich aan boord van beide schepen in totaal 68 zulke koffers bevonden, die het gezamenlijke bezit waren van 36 personen⁽¹⁴⁾. Ook voor de derde China-uitreiding van de compagnie (1726) vonden we een soortgelijke notitie, die slechts de pacotilles van de koopliedenbemanning weergaf⁽¹⁵⁾. Het aantal koffers te verdelen onder 12 supercargó's, bedroeg er 32. De privilegieruimte was in dit geval nog meer gespreid dan in het vorige, want de drie hoofdsupercargó's kregen ditmaal

(12) S.A.A./I.B. 1673 : brief van J. de Pret aan de Proli, 15 sep. 1724. De pacotilles van de «Marquis de Prié» alleen brachten volgens het journaal van Hall 400.000 fl. op, wat overeenstemt met het bedrag in deze brief (P.R.O./C. 111/95, 10 sep. 1725). Het derde schip waarvan sprake, is de Bengalenvaarder «Carolus VI».

(13) S.A.A./I.B. 1614 : handelsjournaal van de Pret (31 maart 1723).

(14) S.A.A./G.I.C. 5520 : losse notitie waarop ook de afmetingen van de kisten vermeld worden.

(15) S.A.A./G.I.C. 5)13.

slechts elk vier kisten. Dat alles wijst op een duidelijke nivellering van de pacotilles, wat een schril contrast vormt met de particuliere uitredingen, waar één of twee personen met de privilegeruimte gingen lopen.

De compagnie blijkt er ook in geslaagd te zijn de globale pacotille lager te houden dan bij de vóóruitredingen. Dat kunnen we afleiden uit het aandeel van de pacotilles in de opbrengst van de totale scheepsladingen. Dat aandeel beliep voor de eerste vier China-expedities respectievelijk : 7,11 %, 15,41 %, 19,22 % en 7,92 %, ofwel 7,66 %, 18,22 %, 23,80 % en 8,60 % wanneer we de private handel afwegen tegenover de opbrengst van de compagniegoederen alleen ⁽¹⁶⁾.

Diezelfde verhoudingen waren bij enkele particuliere schepen de volgende ⁽¹⁷⁾ :

- Marquis de Prié (1723) : 22,69 of 29,36 %
- Sint-Joseph (1723) : 26,88 of 36,76 %
- Huys van Oostenryck (1721) : 22,90 of 29,70 %.

In die gevallen waar vergelijking mogelijk is, stellen we dus een grotere globale pacotille vast bij de particuliere expedities. De derde compagnie-uitreding vormde hierop evenwel een uitzondering. Dat jaar blijken de officieren en kooplieden echter ver de voorschriften van de compagnie overschreden te hebben, en er werden sancties tegen hen getroffen ⁽¹⁸⁾. Zo kreeg Hewan, de hoofdsupercargo, een boete van 15.000 fl. Daarmee vergeleken zijn de «excessentie-betalingen» die we bij enkele particuliere Chinavaarders aantreffen, slechts peulschillen, want Charles Pike kreeg voor zijn enorme pacotille van 1723 slechts 1.800 fl. als boete ⁽¹⁹⁾.

Samengevat kan dus gezegd worden dat de pacotilles onder de compagnie, minder aanzienlijk, meer genivelleerd en strenger gereguleerd waren dan tijdens de vóóruitredingen. Een gelijkaardige evolutie kan ook vastgesteld worden voor de vaste vergoedingen of commissielonen van de supercargo's.

(16) A.R.A./Rekenkamer 49923. Deze bron geeft niet alleen de opbrengst van de rechten die geheven werden op de vendities van de compagniegoederen, maar ook van de rechten op de pacotilleverkoop.

(17) P.R.O./C. 111/95 : 12 juni en 10 sep. 1725. S.A.A./A.B. 1614 : 31 maart 1723.

(18) S.A.A./G.I.C. 5901 : procesdossier, waarin we o.a. lezen : «... aulieu de s'être bornés aux coffres de privileges de la hauteur, longueur et largeur, qui leur avaient été accordés, ces mêmes coffres privilégiés furent trouvés à leur retour ... d'une grandeur monstrueuse. De façon qu'ils excédaient d'environ un tiers la grandeur portée par leur privilege».

(19) P.R.O./C. 111/95 : 12 juni 1725.

Ondanks dit alles werden de supercargo's van de compagnie nog altijd beter betaald dan de Noordnederlandse. We betwijfelen echter of hetzelfde kan gezegd worden in vergelijking met de Engelse. Over Hewer die zich in 1724 te Oostende kandidaat stelde voor de functie van eerste koopman, schreef directeur de Pret: «... il dit ouvertement quil ne veut point entreprendre ce voyage à moins quil ne lui vaut 60 à 70.000 fl. (20)». Dat bedrag, dat ongeveer het niveau van de Engelse vergoedingen bereikte (21), vonden de directeurs blijkbaar te hoog en Hewers kandidatuur werd verworpen. Wanneer hij het volgende jaar dan toch supercargo werd, zullen zijn eisen waarschijnlijk niet meer zo hoog gelegen hebben (22). Toch bleven de supercargo's van de Oostendse compagnie hoofdzakelijk Engelsen, maar het waren dan ook oudgedienden van de particuliere Chinavaarders die reeds in Oostende ingeburgerd waren en in Engeland misschien niet zo gemakkelijk hun functie zouden kunnen uitoefenen.

2. *De Chinese overheid.*

De handel die de Europeanen op China dreven, was gecentraliseerd in Kanton en daarbij streng gereguleerd. De controle over die handel was in handen van de hopou, een daartoe door het hof aangestelde ambtenaar. Om het toezicht nog te verscherpen, richtte de hopou in 1720 de Co-Hong op, een vereniging van 16 Chinese kooplieden onder zijn voorzitterschap, die het monopolie zou hebben van de handel met de vreemdelingen. In 1721 echter werd dat monopolie reeds ingetrokken, als gevolg van het protest van de overige Chinese kooplieden en de Europese supercargo's. Toch bleef de Co-Hong als gewone koopliedenassociatie de belangrijkste handelspartner van de vreemdelingen (23).

De belastingen die op de Chinahandel wogen, waren: een scheepsbelasting, het «present» en een goederenbelasting (24). Eén van de in-

(20) S.A.A./I.B. 1673: brief van de Pret aan de Proli, 15 sep. 1724.

(21) Vooral dan de Engelse vergoedingen van 1724 en 1731, waarover reeds op p. 308.

(22) In dezelfde brief van 15 sep. 1724 lezen we immers i.v.m. de hoge financiële eisen die de supercargo's stelden: «... mais quand ils auront resté une année à terre, cela ira mieux».

(23) DERMIGNY L., *op. cit.*, dl. 1, p. 312 e.v.

(24) De scheepsbelasting varieerde naargelang de grootte van het schip. Het present voor de hopou bedroeg meestal 1950 tael (1 tael = 3,5 fl.). De goederenbelasting tenslotte, werd bepaald door het gewicht van de produkten, maar er was daarnaast nog een ad-valorem recht van aanvankelijk 6% op de export, dat in 1728 met 10% verhoogd werd en meteen ook toegepast op de import.

structies die de supercargo's van de Oostendse compagnie meekregen, sloeg juist op die talrijke rechten. Ze luidde als volgt : «... lettende principalijk op alle de senistelijke streeken, ordinair in het gebruik bij de Chineesen, noopende het meeten der schepen, augmentatie van tollèn en andere lasten, ook dat men niet meer als ander natiën betaelt, maer integendeel insisteren beleefdelyk voor perticuliere faveure opdat d'nieuwe geunieerde compagnie daerdoor magh geanimeert worden tot het vergrooten van haeren handel» (25). Uit wat volgt zal echter blijken dat er van die «perticuliere faveure» niet veel in huis gekomen is.

In 1726 hebben de Oostendse supercargo's inderdaad een precedent met zware en verstrekkende gevolgen geschapen. De hoofdsupercargo was in dat jaar Robert Hewer. De functie van hopou was op dat ogenblik in handen een tirannieke vice-koning, die bij de Europese en Chinese kooplui een zeer slechte reputatie genoot. Het was deze figuur die toen besliste de waardebelaasting op de export van 6 op 12% te brengen en meteen ook een gelijkaardig recht van 10% op het ingevoerde zilver in te voeren. Dat stelde de niet zo ervaren Hewer voor een gewichtig dilemma, dat hij als volgt verwoordde in zijn journaal : «Our present circumstances gives me many melancholy reflexions, for should we ever consent to suffer any of these new impositions, they will always make it a president (precedent) for the future, and perhaps I shall have that ill character put upon me as the beginner of them ;but then to remain here in doubt and run the risque of loosing our passage, maugre all other accidents that may happen to the ships or people, and so large a capital of the company's. I know not whatt to do» (26).

Aanvankelijk scheen de zaak een gunstige wending te nemen, want Hewer slaagde er tijdens een audiëntie met de hopou in om een zeer voordelige overeenkomst met hem te sluiten, waarin afgezien werd van de extravagante belastingsverhoging (27). Weldra lekte echter uit dat dit slechts een afleidingsmanoeuvre was geweest, en dat «... notwithstanding he (de hopou) had promised us, he would force them (de Chinese kooplui) to pay the 10% on all our silver, as also an additional duty of 6% on all goods

(25) S.A.A./G.I.C. 5665 p. 83, artikel 8.

(26) S.A.A./G.I.C. 5757 : handelsjournaal. 16 aug. 1726.

(27) *Ibidem*. 18 aug. 1726. Huisman liet zich hierdoor misleiden en vermeldt dat Hewer er toen in slaagde belangrijke toegevingen van de hopou te verkrijgen (HUISMAN M. *La Belgique commerciale sous l'empereur Charles VI. La compagnie d'Ostende*, Brussel. 1902, p. 377).

shipped outwards»⁽²⁸⁾. De bedoeling van de hopou was dus die belastingverhoging in het geheim af te wentelen op de Chinese kooplui, die er dan maar voor moesten zorgen dat bedrag door hogere prijzen terug te winnen. Daar was Hewer zich ook bewust van. Hij noteerde immers : «I reckon we must pay at least 20% for ore goods more then before, for customs only»⁽²⁹⁾. Toch legde Hewer zich bij deze situatie neer ; blijkbaar beschouwde hij het te gevaarlijk om nog verder aan te dringen.

Wanneer de supercargo's van de volgende expeditie in 1727 aankwamen, vernamen ze : «... dat die Viceroy naar Pequin was vertrokke, en het zich liet aanzien, om dit jaar op den ouden voedt een accoort te kunne bekoome»⁽³⁰⁾. Dat jaar was er inderdaad nergens melding van die 10%. In 1728 waren er geen Oostendse schepen in Kanton, maar de Engelse die er wel waren, vonden er de hopou van 1726 terug. De Engelse supercargo's werden er toen van op de hoogte gebracht : «... that 10% over and above the 6% has been customary to be paid by Europeans upon their whole stock, and it is certain it was paid to the Fooyen (hopou) 2 years ago. He (the hopou) herefore insists upon it as a right due to the emperor, and if once he could be assured it has been of any standing, he would establish it as a law for the future»⁽³¹⁾. Het precedent van de Oostendenaars in 1726 blijkt de doorslag gegeven te hebben, want vanaf 1728 werd die met 10% verhoogde waardebelasting één van de vaste, en meteen één van de zwaarste rechten op de Kantonhandel⁽³²⁾.

3. *De Chinese kooplui.*

Onder de reeds aangehaalde instructies voor de supercargo's stonden er vele in verband met het eigenlijke handeldrijven. Zo werd er bepaald dat zij voor elke aankoop verschillende Chinese kooplieden moesten opzoeken, om

(28) *Ibidem.* 22 aug. 1726.

(29) *Ibidem.*

(30) S.A.A./G.I.C. 5698 : handelsjournaal. 13 juli 1727.

(31) MORSE, *op. cit.*, dl. 1, p. 189 : passage uit het journaal van een Engels supercargo.

(32) Het is best mogelijk dat de overige Europese naties niet op de hoogte waren van het feit dat de Oostendenaars aan de oorsprong daarvan lagen, want nergens wordt daarop enige allusie gemaakt. In Oostendse kringen daarentegen was de rol die Hewer in 1726 gespeeld had, geen geheim. Zo hadden de supercargo's van de «Duc de Lorraine» (1732) het over «... le maudit 10% que le malheureux Huwer à établi dans son tems, ce qui est fixé du depuis sur tous les europieñs». (S.A.A./G.I.C. 5591 : kopie van een brief van 15 jan. 1733).

aldus de prijzen en de kwaliteit te kunnen afwegen. De supercargo's mochten die bezoeken nooit individueel afleggen maar steeds in groep. De «resolusies» zelf, namelijk bij wie men de produkten zou kopen en tegen welke prijs, werden genomen door de hoogste vijf supercargo's en bij meerderheid van stemmen. De besluiten werden in een resolutieboek genoteerd en ondertekend⁽³³⁾. Voor het aankopen van de handelswaar was men gebonden aan een «lyste der goederen die tegenwoordigh in Europa van 't aldergrootste debiet zyn». Er werd echter wel gespecificeerd, voor het geval dat de produkten veel te duur zouden zijn of niet verkrijgbaar, dat de supercargo's dan naar eigen goeddunken mochten handelen⁽³⁴⁾. De contracten die men bij elke aankoop opstelde, luiden ongeveer allen als volgt : «Pour faire les marchandises cy dessus mentionné, avons accordez quatre vinct jours de terme, que ledit ... promet d'accomplir conform le tout cy dessus, comme aussi de payer tous les charges, impots, droits du hoppou, frais des barques, caisses, etc ... et de tout livrer jusqu'à bord des vaisseaux dans la rade de Wampou, sans pouvoir prétendre aucun paiement»⁽³⁵⁾. De levering van de goederen had inderdaad pas enkele maanden na de bestelling plaats, omdat de produktiecentra van thee, zijde en porcelein ver van Kanton verwijderd waren.

II. DE HANDELSGOEDEREN

1. *De exportgoederen.*

China, zeer autarkisch ingesteld, was een slecht afzetgebied voor Europese produkten. De Westerse handelaars waren dan ook genoodzaakt de Chinese waren met edel metaal te kopen. Dat edel metaal, dat in China wel in trek was, bestond uitsluitend uit zilver. De waardeverhouding tussen goud en zilver was in het verre Oosten immers veel gunstiger voor het zilver dan in Europa⁽³⁶⁾.

(33) S.A.A./G.I.C. 5781 (artikel 3 van de instructies van 1726) en 5922 (artikels 6 en 7 van de instructies van 1732).

(34) S.A.A./G.I.C. 5922 (artikel 13 van de instructies van 1732).

(35) Zie o.a. S.A.A./G.I.C. 5682 : handelsjournaal van 1724, p. 10.

(36) In Europa was die waardeverhouding : 1 tot 15. In China daarentegen was ze : 1 tot 10. (HUISMAN M. *op. cit.*, p. 293).

Bij de Oostendse compagnie bestond dat zilver hoofdzakelijk uit in Spaans-Amerika aangemunte piasters en uit Franse carambols en kronen. Om de waarde ervan te bepalen, gingen de Chinese kooplieden hun gewicht en het gehalte aan edel metaal na. Die munten werden aan de compagnie geleverd door in geldhandel gespecialiseerde firma's, zoals Jean Cossart & fils & Bouwer uit Rotterdam en George Filzgerald uit Londen. In totaal voerde de compagnie 183.361 mark zilver uit naar China, voor een globale waarde van 4.013.782 fl. ⁽³⁷⁾.

Het tweede produkt dat uitgevoerd werd, was het lood. Het was natuurlijk veel minder belangrijk dan het zilver, want bij de Oostendse compagnie haalde dat edel metaal 98,51 % van de totale exportwaarde. De loodslakken, geïmporteerd uit het Engelse Hull, werden in feite gebruikt als scheepsballast, maar wanneer men er in Kanton een goede prijs voor kon krijgen en andere ballastgoederen er goedkoop waren, verkocht men het ⁽³⁸⁾. In het andere geval bracht men het lood gewoon terug mee, zoals de supercargo's van de «Duc de Lorraine» in 1733 ⁽³⁹⁾. In totaal werden er door de compagnie 2513 loodslakken — van gemiddeld 325 Oostendse ponden per stuk — uitgevoerd, en 550 teruggebracht. In Kanton werd er een gemiddelde winst op gemaakt van 31,75 %.

2. De importgoederen.

Volgend schema geeft het aandeel weer van de verschillende Chinese goederen in de aankopen van de Oostendse compagnie :

Tot. aankoopsom van alle goederen (in fl.)		de thee	de zijde	porcelein	varia
1724	780.096-0-0	31,72 %	59,66 %	8,22 %	0,40 %
1725	776.821-9-0	54,40 %	35,93 %	9,09 %	0,58 %
1726	908.545-2-6	71,50 %	20,23 %	7,75 %	0,52 %
1727	740.762-15-6	61,66 %	29,06 %	4,46 %	4,82 %
1730	276.502-3-6	60,95 %	26,76 %	12,29 %	0 %
1732	395.009-12-0	54,22 %	34,59 %	9,89 %	1,30 %
Tot. : 3.877.737-2-6		55,68 %	34,92 %	8,02 %	1,38 %

(37) Deze, evenals alle volgende kwantitatieve gegevens van dit hoofdstuk — zowel prijzen als hoeveelheden — komen uit de «Registers van rekeningen & facturen», die per expeditie opgesteld werden : S.A.A./G.I.C. 5539 : 5800, 5542, 5549, 5557, 5550.

(38) S.A.A./G.I.C. 5513 : artikel 19 van de instructies van 1726.

(39) S.A.A./G.I.C. 5591 : brief van 15 jan. 1733.

De thee, duidelijk het belangrijkste handelsprodukt, werd onderverdeeld in 2 groepen, namelijk de zwarte en de groene thee. Die variëteiten werden bekomen door een verschillende bewerking van de theebladeren. Zowel de groene thee als de zwarte bestonden verder nog uit meerdere kwaliteitsklassen die bepaald werden door het jaargetijde waarin de bladeren geplukt waren en de graad van sortering. De verschillende soorten groene thee, van de gemeenste tot de beste, waren : de singlo, de heysan en de bing of keizers-thee. Bij de zwarte thee waren dat : de anquay, bouï, congo, chauchon en pecko⁽⁴⁰⁾. De Europese compagnieën kochten vooral bouï en singlo. De Oostendse gaf de voorkeur aan bouï «... omdat eensdeel den groene thé soo lanck niet als den thé bouy caen conserveren, en occupeert meer plaetse, min profit, en grooter avarie daer op te vreesen door de veranderinghe der qualiteyt»⁽⁴¹⁾. In totaal kocht de Oostendse compagnie 34.867 picul thee⁽⁴²⁾, waarvan 74 % bouï, 9 % singlo, 6,5 % congo, 3,5 % bing, 3 % pecko, 2,5 % anquay, 0,75 % chauchon en 0,75 % heysan. De gemiddelde prijs bedroeg 17,7 tael per picul.

De supercargo's kregen volgende richtlijnen mee in verband met het aankopen en het inpakken van de thee : «... Wij recommanderen U ernstelyck van particuliere sorghe te draeghen dat in het packen van den thé den slechten niet onder, ofte in het midden worde gedaen, ende den goeden daerboven, om dus voor een goede casse te doen passeren, gelijk somwyl malicieuselyk is geschiet»⁽⁴³⁾. Het bedrog vanwege de Chinese kooplui werd nog in de hand gewerkt door de onkunde en onervarenheid waarvan de Oostendse supercargo's blijk gaven bij hun thee-aankopen, zoals we kunnen afleiden uit de volgende woorden van de Pret : «Ick hebbe wel geremarcqueert dat men van onse supercargo's niet bedient is geweest. Oft dit nu is bij onwetenheydt oft dat het gewas vanden thee seer slegt is geweest, sulcx is mij onbekent. Ick suponere bij ignorantie ofte neglegentie, want sy hebben int begin geseght den thee seer goedt was»⁽⁴⁴⁾. Het waren niet alleen de supercargo's die onervaren waren, want ook Bernaert die

(40) SAVARY DES BRUSLONS. *Dictionnaire universel de commerce*. Kopenhagen, 1759-65. dl. 4 : kolom 988 e.v.

(41) G.U.B./Ms. 1996 : brief van Bernaert aan de Pret, 9 jan. 1725.

(42) 1 picul = 60.47 kg of 130 Oostendse ponden (1 Oostends lb. = 465,1 g).

(43) S.A.A./G.I.C. 5922 : artikel 12 van de instructies van 1732.

(44) S.A.A./I.B. 1675 : brief van de Pret aan Bernaert, 5 aug. 1726.

belast was met de vendities in Oostende, gaf toe : «... voor de feijne thee ben wat bedught..., daerenboven hebben nogh de reghte kennis niet van» (45). Één van de gevolgen van die situatie was dat er in 1728 een grote hoeveelheid thee ten onrechte als kwaliteitsthee verkocht werd. Er bevond zich immers heel wat minderwaardige thee onder, wat resulteerde in het failliet van enkele kopers (46).

Het zou echter onrechtvaardig zijn alle schuld daarvan in de schoenen van de Chinezen te schuiven, want ook de compagnie zelf gaat niet vrijuit in die loense aangelegenheden. Volgens het ladingsregister van de vierde expeditie immers kocht men in Kanton (1727) 922,2 picul anquay (aan 9,8 tael per picul) en 6134,4 picul bouï (aan 15 tael per picul) (47). In de venditieboeken van die expeditie is er echter nergens sprake van anquay, maar aan de verkochte hoeveelheden is het duidelijk merkbaar dat men die thee gewoon als bouï verkocht heeft, ondanks het kwaliteitsverschil (48). Ook voor de eerste expeditie (1724) valt een dergelijk bedrog duidelijk vast te stellen (49).

De zijde, het tweede belangrijkste produkt, bestond bijna uitsluitend uit afgewerkte zijdestoffen. Slechts éénmaal kwamen er in de scheepsladingen enkele balen ruwe, onafgewerkte zijde voor. Uit de handelsjournalen kunnen we opmaken dat de afgewerkte stoffen meestal van Nankinse zijde waren (50), en dus van een zeer goede kwaliteit (51). Het betrof vooral tafzijde, damast en satijn, waarvan de compagnie er in totaal 82.982 stuks kocht tegen een gemiddelde prijs van 4,7 tael per stuk.

Ondanks de zeer nauwkeurige richtlijnen in verband met de aard, de hoeveelheid en de kleur van de te bestellen stoffen, gebeurde het dikwijls dat de eigenlijke cargo niet aan die instructies beantwoordde. Dat gebeurde dan meestal uit tijdsgebrek. Zo troffen de supercargo's van de eerste expeditie

(45) G.U.B./Ms. 1997 : brief van Bernaert aan de Pret. 24 apr. 1728.

(46) *Ibidem*. 6 aug. 1728.

(47) S.A.A./G.I.C. 5549. p. 195.

(48) S.A.A./G.I.C. 5724, 5732 en 5734.

(49) S.A.A./G.I.C. 5506.

(50) Zie o.a. G.U.B./Ms. 1883 : handelsjournaal. 1 en 2 sep. 1726.

(51) MILBURN en THORNTON. *Oriental commerce*. Londen. 1825. pp. 490-97. De zijde van de Oostendse compagnie was inderdaad van uitzonderlijke kwaliteit, want noch de Bengalenzijde, noch de Chinese zijde (ingevoerd via Batavia) van de Noordnederlandse compagnie kon ermee wedijveren. (GLAMANN K. *Dutch-Asiatic Trade*. Den Haag. 1958. pp. 149-151).

(1724) volgend besluit: «Vojant que le tiers du mois de decembre était ecolee et que les Chinois nous fournissoient les soyes fort lentement, s'excusant en partie, que tous les couleurs n'etions point encor achever, avons resolu d'empacter les couleurs comme nous les pouvions trouver le mieux assortie qu'il nous sera possible, et de presser notre depart»⁽⁵²⁾. Ook werden de supercargo's, net zoals voor de thee, gewaarschuwd voor allerhande bedrieglijke praktijken die door de Chinezen toegepast werden bij het inpakken van de zijde, zoals het nat oprollen van de stoffen⁽⁵³⁾.

Het derde belangrijkste handelsprodukt was het porcelein. De voornaamste reden waarom men het in China kocht, was dat de theeschepen een stevige en volkomen reukloze — omwille van het aroma van de thee — onderlaag nodig hadden in het ruim. Zonder dat porcelein zouden de schepen, die een allesbehalve zware lading aan boord hadden, niet vast genoeg op het water gelegen hebben⁽⁵⁴⁾. Blijkbaar stelde men geen al te hoge eisen aan deze handelswaar, want waar er in het ladingsproject van de vierde expeditie meer dan 2 folio's aan de minutieuze beschrijving van de zijdestoffen gewijd werden, beperkte men er zich voor het porcelein tot één regel: «In porcelijn te bestellen aght a thien duysent taels, dogh geen gemeen goet, altyts het beste»⁽⁵⁵⁾. Wel blijkt uit de handelsjournalen dat er dikwijls heel wat meer porcelein besteld werd dan er in de instructies bepaald was. Hewer, hoofdsupercargo van de derde expeditie, verklaarde dat als volgt: «We are very sorry that we are obliged par force to buy so much chinaware (porcelein). The captains having declared they cannot put their ships in a sailing posture without it». De kapiteins van de «Leeuw», «Arent» en «Tijger» vroegen immers respectievelijk 160, 100 en 200 kisten porcelein, en dat «... notwithstanding the companies intention was but to have 150 chest for all the three ships, 50 chest in each»⁽⁵⁶⁾. Het porcelein werd dus louter als ballast beschouwd en de directeurs waren niet geneigd er meer te laten importeren dan strict noodzakelijk.

Men mag zich ook niet laten misleiden door de uitdrukking «altijts het beste», die voorkwam bij het hiervoor vermelde porceleinproject. Hoe

(52) S.A.A./G.I.C. 5682: handelsjournaal van 1724. p. 54.

(53) S.A.A./G.I.C. 5922: artikel 12 van de instructies van 1732.

(54) DE HULLU J. *De porceleinhandel der O.I.C. in Oud Holland*. Nr. 33. 1915. p. 53.

(55) S.A.A./G.I.C. 5520: ladingsproject van 1727.

(56) S.A.A./G.I.C. 5757: handelsjournaal. 1 okt. 1726.

groot het aandeel was van het kwaliteitsporcelein in de cargo's van de compagnie, komt duidelijk naar voor uit de instructies van de eerste expeditie⁽⁵⁷⁾. Volgens die richtlijnen moest er voor 15 à 16.000 taels besteed worden aan porcelein, waarvan amper 4 à 500 taels voor «fijn en van 't beste porcelein, om presenten te doen».

Het porcelein bestond vooral uit thee-, koffie- of chocoladekopjes met bijhorende schoteltjes. Verder kwamen er nog borden, trekpotten, kommen, platte schotels, messenheften, scheerbekkens, suikerpotten en volledige theestelsels. Het gewone porcelein was meestal blauw en wit. De duurdere soorten daarentegen waren goudkleurig of geëmailleerd. Gedurende haar zes expedities voerde de compagnie 1795 kisten en 17.495 bondels porcelein in. Uit één van de handelsjournalen⁽⁵⁸⁾ kon berekend worden dat de 426 kisten en 4.236 bondels van de derde uitreiding 1.114.019 afzonderlijke stukken porcelein bevatten, overwegend kopjes en schoteltjes. Eén zo'n gewoon kopje met schoteltje kostte in Kanton gemiddeld 0,02 à 0,03 tael. Een fijn geëmailleerde schouwpot die tot het zeldzame kwaliteitsporcelein behoorde, haalde 10 tot 18 tael.

De goederen die nog naast de thee, zijde en porcelein gekocht werden, waren veel minder belangrijk. Het waren meestal «chinoiserieën» gaande van lakwerk en parelmoerschelpen tot allerlei wortelsoorten, waaraan men geneeskundige krachten toeschreef.

De kwantitatieve gegevens over de Oostendse Chinahandel — zowel hoeveelheden als prijzen — zouden natuurlijk meer reliëf krijgen indien we ze konden vergelijken met gelijkaardige cijfers over de buitenlandse compagnieën. Een dergelijke vergelijking is echter slechts mogelijk wat betreft de thee, omdat er alleen voor dit produkt vergelijkbare buitenlandse gegevens beschikbaar waren. Volgende tabel geeft de in West-Europa ingevoerde theehoeveelheden weer, per compagnie en alles in Oostendse ponden⁽⁵⁹⁾ :

(57) S.A.A./G.I.C. 5506 : ladingsproject van 1724.

(58) G.U.B./Ms. 1883 : handelsjournaal van 1726.

(59) — In 1732 en 1735 importeerde de Deense compagnie respectievelijk 258.715 en 689.717 lb. thee, terwijl de Zweedse er in 1733 voor 302.662 lb. invoerde. Hiermee is rekening gehouden in de totalen van die jaren, maar door plaatsgebrek konden die getallen niet in de tabel ingeschakeld worden.

— Om uit deze tabel de in Kanton ingekochte theehoeveelheden te kunnen aflezen, moet men er natuurlijk rekening mee houden dat de thee bvb. in 1725 ingevoerd werd, in feite in 1724 aangekocht was te Kanton. (Zie noot 2, p. 306).

— De Oostendse thee van voor 1725 werd geïmporteerd door de particuliere expedities. De bronnen hiervoor waren : S.A.A./I.B. 1669 (12 mei 1721) en 1614 (31 maart 1723) ; S.A.A./G.I.C. 5921 ; de

	Oostende	Londen	Amsterdam	Nantes	Totaal	[Oostends [aandeel
1718	-	615.196	59.266	-	674.462	[0%
1719	± 260.000	552.802	101.471	-	914.273	[28,44%
1720	± 898.458	321.431	116.091	-	1.335.980	[67,25%
1721	± 909.000	1.302.359	291.034	-	2.502.393	[36,33%
1722	515.460	1.296.066	388.892	± 230.000	2.430.418	[21,21%
1723	± 150.000	825.590	191.360	± 105.000	1.271.950	[11,79%
1724	691.676	1.288.931	212.436	-	2.193.043	[31,54%
1725	582.919	138.225	335.768	-	1.056.912	[55,15%
1726	825.255	715.010	236.540	± 80.000	1.856.805	[44,44%
1727	1.119.162	274.451	134.309	± 80.000	1.607.922	[69,60%
1728	1.095.654	336.670	187.557	± 80.000	1.699.881	[64,45%
1729	-	1.392.952	552.057	± 315.000	2.260.009	[0%
1730	-	1.654.909	1.341.226	± 790.000	3.786.135	[0%
1731	372.124	1.772.421	1.256.393	768.413	4.169.351	[8,93%
1732	-	1.561.142	1.949.555	712.496	4.481.908	[0%
1733	537.619	800.802	1.208.141	383.574	3.232.798	[16,63%
1734	-	694.134	1.520.122	1.246.727	3.460.983	[0%
1735	-	570.738	1.252.418	701.909	3.214.782	[0%

De tabel toont duidelijk aan dat de Oostendse en Engelse thee-import overheersend was in de jaren 1719-1728. In die decade werd in West-Europa 16.869.577 lb. thee ingevoerd, waarvan 7.051.535 lb. in Londen (of 41,80%), 7.047.584 lb. in Oostende (of 41,78%), 2.195.458 lb. in Amsterdam (of 13,01%) en 575.000 lb. in Nantes (of 3,41%). Het hoogtepunt van de Oostendse thee-invoer lag in de tijdspanne 1725-28, waarin de eerste vier compagnie-expedities plaats grepen. De in die jaren

«Relations Véritables» van 1720 (pp. 416 en 544) en 1721 (p. 384); Huisman M., *op. cit.*, p. 212; Gill C., *op. cit.*, pp. 38-39. De theelading van 5 particuliere schepen — op een totaal van 14 — waarvoor we over geen directe gegevens beschikten, werd geschat naar analogie met ladingen die dezelfde schepen reeds meegebracht hadden, of zouden meebrengen, ofwel naar analogie met cargo's van schepen met een even grote tonnemaat. (Zie ook de bijlage).

— De Engelse thee: SCHUMPETER E. BOODY, *English overseas trade statistics, 1697-1810*. Oxford, 1960, p. 60.

— Voor de Nederlandse, Franse (vanaf 1731) en Scandinavische thee werd het Hollandse tijdschrift de «Europische Mercurius» (jaargangen 1718-1735) als bron gebruikt. Bij gebrek aan cijfers over de in Frankrijk ingevoerde thee vóór 1731, hebben we dan maar de aldaar jaarlijkse verkochte thee (zie GLAMANN K., *op. cit.*, p. 225) als in hetzelfde jaar ingevoerd beschouwd. De onjuistheden die hieruit kunnen voortvloeien, zullen waarschijnlijk de algemene resultaten weinig beïnvloed hebben, gezien de meestal geringe hoeveelheden.

— Bij gebrek aan gegevens kon de pacotillethee niet in deze tabel opgenomen worden.

geïmporteerde 3.662.990 lb. thee betekende 58,23% van de totale Westeuropese invoer. Dat tijdelijk Oostends overwicht werd mede veroorzaakt door de terugval in de Engelse theetoevoer in dezelfde periode. Volgens Louis Bernaert, de commissaris van de Oostendse compagnie, — die door zijn correspondenten zeer goed op de hoogte werd gehouden van de situatie in het buitenland — was die daling te wijten aan het feit dat de Engelse compagnie nog opgescheept zat met een groot deel van de thee die ze in de vorige jaren (1721-24) ingevoerd had. Om die thee nog met enig voordeel te kunnen verkopen, was de East-India company verplicht haar thee-import te verminderen en aldus «... hunne oude thé bouy in pris te souteneren» (60).

Vanaf 1729 echter was de rol van Oostende uitgespeeld door de opheffing van het octrooi van de compagnie. De afzonderlijke reizen van de «Apollo» (1730) en de «Duc de Lorraine» (1732) waren slechts gelegenheidsexpedities; het eerste was een smokkel- en het tweede een permissieschip. Die tweede periode, na 1729, werd verder gekenmerkt door een sterke stijging van de globale thee-invoer. Niet alleen de Engelse, maar ook de Franse en vooral de Noordnederlandse compagnie droegen daartoe bij.

Wanneer we tenslotte de theeprijzen die door de verscheidene compagnieën in Kanton betaald werden, op dezelfde manier willen vergelijken, dan kan dat slechts voor één theesoort — gelukkig ook de belangrijkste — namelijk de bouï. Daar de thee van de Noordnederlandse O.I.C. ook voor een aanzienlijk deel via Batavia ingevoerd werd, hebben we de aankooprijzen aldaar ook vermeld in volgende tabel. De prijzen van de bouïthee in Kanton en Batavia, per compagnie (61):

	Oostendse compagnie	East-India company	O.I.C. (Kanton)	O.I.C. (Batavia)
1724	13,8	24,2	-	59,8
1725	16,9	23,5	-	40,7
1726	21,6	22,6	-	43,2
1727	15,0	21,7	-	46,0
1728	-	20,0	-	47,6
1729	-	27,3	24,6	43,6
1730	15,6	21,4	18,8	42,0
1731	-	17,4	17,3	19,9
1732	12,9	16,8	14,5	12,9

(60) G.U.B./Ms. 1996: brief van Bernaert aan de directeurs, 19 juli 1725.

(61) De prijzen zijn uitgedrukt in tael per picul. De Engelse prijzen werden ontleend aan DERMIGNY L., *op. cit.*, dl. II, p. 546, de Noordnederlandse aan GLAMANN K., *op. cit.*, pp. 235 en 310.

Onmiddellijk valt op dat de prijzen van de Oostendse compagnie heel wat lager lagen dan die van haar rivalen. Slechts in één jaar, namelijk 1726, bereikten die prijzen het niveau van de Engelse. Juist over die expeditie deden de geruchten de ronde dat de Oostendse supercargo's bedrog hadden gepleegd in de prijzen te Kanton. Uit één van de Prets brieven lichten we volgende passage: «... Hewer (hoofdsupercargo van 1726) is te Spa, Luyckse iurisdictie; indien men iets tegen hem wilt attenteren, soude men secretelijke attestatie moeten hebben dat ons gefraudeert heeft en de saken hooger in rekeninghe gebraght als gedaen, anders soude men moeyte hebben met het werck voorts te geraken»⁽⁶²⁾. Die bewijzen heeft men wellicht gevonden, want de hoogste 3 supercargo's werden wegens «wanbeleid in Kanton» veroordeeld tot het betalen van een zware boete⁽⁶³⁾. Ook Cheffield, hoofdsupercargo van 1725, zou zich schuldig gemaakt hebben aan fraude in de theeprijzen⁽⁶⁴⁾. Dat is niet zozeer merkbaar in de bouiprijzen maar wel in de globale theeprijs (19 tael) van 1725, die hoger is dan normaal⁽⁶⁵⁾. Het bedrog zal dus waarschijnlijk bij de duurere theesoorten gebeurd zijn.

Die vaststellingen zijn in ieder geval ook niet erg vleiend voor de supercargo's van de Engelse compagnie. Het is immers ondenkbaar dat de lagere Oostendse prijzen te danken zouden zijn aan een grotere koopmanskunde of meer plichtsbesef vanwege de Oostendse supercargo's. Ze waren immers minder onderlegd dan de Engelse⁽⁶⁶⁾ en zelfs over de supercargo's van de eerste compagnie-expeditie, die toch zeer redelijke prijzen bedongen hadden in Kanton, schreven de directeurs: «... den eyghen interest en begheerlyckheydt prevaleert dikwils boven het devoir»⁽⁶⁷⁾. De hogere prijzen van de Engelse compagnie kunnen dus nog alleen uitgelegd worden door bedrog vanwege haar supercargo's. Die stelling wordt bevestigd door het feit dat zowel de Noordnederlandse als Engelse directeurs ervan op de hoogte gebracht werden, door een brief van enkele Chinese kooplieden, dat hun supercargo's van 1729 iedere picul ingekochte thee tot 6 tael boven de koopprijs hadden aangerekend⁽⁶⁸⁾. Noch in Holland, noch in Engeland

(62) G.U.B./Ms. 1961: brief van de Pret aan Bernaert, 9 aug. 1728.

(63) S.A.A./G.I.C. 5901: procesdossier.

(64) G.U.B./Ms. 1868: brief van Bernaert aan Carpentier, 28 maart 1732.

(65) Zie voor die normale prijs reeds p. 316.

(66) Zie hierover reeds p. 307.

(67) G.U.B./Ms. 1954: brief van de Pret aan Bernaert, 18 aug. 1725.

(68) DE HULLU J., *Chinaschen handel*..., art. cit., pp. 101-103.

werden er echter sancties getroffen, onder voorwendsel dat er geen bewijzen waren.

De «eerlijkheid» van de meeste Oostendse supercargo's tenslotte, zal vermoedelijk een gedwongen eerlijkheid geweest zijn, gestimuleerd door het drastische optreden van de compagnie. In tegenstelling met haar rivalen schrok ze er immers niet voor terug om hoge boetes te eisen van haar ondergeschikten⁽⁶⁹⁾. Die houding kan een verklaring vinden in het feit dat de Oostendse compagnie een jonge compagnie was, die de wantoestanden in andere compagnieën kende en daarom alles in het werk stelde om niet in dezelfde situatie verzeild te raken. Hierbij werd ze geholpen door de onderlinge onenigheid en naijver tussen de supercargo's. Het waren immers de lagere supercargo's P. Boubereel en J. de Jongh die Hewers bedrog van 1726 aan het licht hebben gebracht. Reeds tijdens hun verblijf in Kanton richtten ze brieven tot de directeurs, waarin ze het feit aanklaagden dat ze door de 3 hoofdsupercargo's, tegen de instructies van de compagnie in, niet betrokken werden in de beraadslagingen met de Chinezen over de theeprijzen⁽⁷⁰⁾. In tegenstelling met de eerste 3 supercargo's kregen Boubereel en de Jongh ook helemaal geen of slechts een geringe boete bij hun terugkeer.

III. DE AFZET VAN DE CHINAPRODUKTEN

1. *De vendities.*

De venditie van de Chinese handelswaaren had meestal reeds enkele maanden na de aankomst van de schepen plaats⁽⁷¹⁾. Een zestal weken voor de verkoop werd de venditiedatum samen met een overzicht van de lading aangekondigd in de Antwerpse en Brusselse «gazetten»⁽⁷²⁾. Tevens werden er een 150-tal «venditieboeken» gedrukt waarin de goederen die men van plan was te verkopen, per lot gespecificeerd waren, en die verspreid werden

(69) Zie hierover reeds p. 310.

(70) De 2 vermelde brieven van de Jongh en Boubereel (22 aug. 1726) bevinden zich in de liasse S.A.A./G.I.C. 5513.

(71) Vanaf de vierde expeditie werden de goederen niet meer allemaal kort na de aankomst verkocht, maar wel werd de verkoop over jaren gespreid. Door het opschorten van de compagnie in 1727 waren er in de onmiddellijke toekomst immers geen nieuwe Oosterse produkten meer te verwachten, en om de activiteit van de compagnie niet volledig lam te leggen, was men tot de spreiding overgegaan.

(72) G.U.B./Ms. 1939: brief van de directeurs aan Bernaert, 23 aug. 1725.

onder de amateur-kopers (⁷³). De eigenlijke venditie nam naargelang de te verkopen hoeveelheid, enkele dagen of één tot twee weken in beslag.

Het tijdstip waarop de vendities gehouden werden, was niet zomaar willekeurig gekozen, want er moest met bepaalde factoren rekening gehouden worden. Zo mocht de verkoop niet samenvallen met die van een andere Oostindische compagnie om voldoende kopers te krijgen. Ook mocht hij niet vallen op joodse feestdagen omdat er zich blijkbaar talrijke joden onder de kopers bevonden (⁷⁴). Bernaert argumenteerde als volgt zijn besluit om een venditie te houden op 8 okt. 1725 : «... den feestdagh der Jooden eyndight den 24 september, de venditie van Vrankryck sal meerderendeel voordien 30 derselven maent gedaen wesen, die natie coopt geen thee en sullen bijtijds voor de sijdestoffen en porcelijn kunnen arriveeren, als ook de Duytsche coopliden, degonne dan altemaele naer de venditie van Hollandt kunnen gaen (⁷⁵)».

Ook de verkoop van pacotilles had rond dezelfde tijd plaats. Ze werden niet door de supercargo's of officieren zelf verkocht, maar door ambtenaren van de compagnie, die hiervoor een commissieloon ontvingen (⁷⁶). Die afzonderlijke venditie werd normaal onmiddellijk na de verkoop van de andere goederen gehouden.

Acht dagen vóór de venditie werden de handelswaren tentoongesteld in Oostendse pakhuizen, die meestal gehuurd waren (⁷⁷). De compagnie zelf bezat slechts twee magazijnen, gelegen nabij de kaaien. Wanneer men echter van plan was bepaalde produkten nog geruime tijd in stock te houden, dan werden ze niet opgeslagen in de Oostendse pakhuizen, die veel te heet waren in de zomer en te vochtig 's winters, maar wel werden ze overgebracht naar Brugge, waar beter geschikte opslagplaatsen voor handen waren (⁷⁸). De

(73) G.U.B./Ms. 1960 : brief van 29 april 1730 : zie ook S.A.A./G.I.C. 5721, een dergelijk «venditieboek».

(74) Uit wat volgt zal blijken dat het hier waarschijnlijk om Noordnederlandse joden gaat. Dat wordt ook bevestigd door de brief van een zekere Devries uit Amsterdam, een joods kerkmeester, die de verdragging van de verkoop aanvroeg. (G.U.B./Ms. 1939 : 18 aug. 1725).

(75) G.U.B./Ms. 1997 : brief van Bernaert aan de Pret, 16 aug. 1725. De Hollandse venditie waarover sprake, greep volgens dezelfde brief in de tweede helft van oktober plaats.

(76) G.U.B./Ms. 1939 : brief van de directeurs aan Bernaert, 18 sep. 1725 ; Ms. 1997 : brief van Bernaert aan de directeurs, 20 sep. 1725.

(77) De gegevens over de organisatie van de vendities zijn hoofdzakelijk ontleend aan de «verkoopconditiën» die opgesteld werden door de directeurs : zie o.a. die van 1730 in S.A.A./G.I.C. 5711.

(78) S.A.A./G.I.C. 5676 : resolutie van 26 mei 1732.

eigenlijke venditie had in de grote zaal van het Oostendse stadhuis plaats ⁽⁷⁹⁾. De organisatie ervan was in handen van Louis Bernaert, de commissaris van de compagnie te Oostende. De goederen, die zelf tijdens de verkoop niet aanwezig waren, werden per opbod verkocht. Waarschijnlijk zullen de kopers dan gebruik gemaakt hebben van de venditieboeken en van hun aantekeningen, genomen bij het bezichtigen van die handelswaren, om zich een nauwkeurig idee te vormen van de loten die onder de hamer gebracht werden.

De verkochte goederen moesten binnen de 3 maanden betaald en afgehaald worden. Zo niet werden ze op risico van de koper herverkocht, en indien die verkoop minder opbracht dan de oorspronkelijke, moest die eerste koper het verschil bijpassen. Vooral in 1728 en 1729 kwamen verscheidene kopers — meestal Oostendse commissarissen — in geldverlegenheid, wat te wijten was aan de hoge prijzen en de slechte kwaliteit van de thee. Er werden toen 487 kisten en 20 mandjes thee niet betaald, en dat op een totaal van 10.850 kisten en 1.605 manden verkochte thee ⁽⁸⁰⁾. Aangezien de prijs bij de herverkoop echter veel lager was dan bij die van 1728 of 29, waren de oorspronkelijke kopers verplicht een aanzienlijke «courtresse» te betalen. Dat was fataal voor sommigen onder hen, want de generale staat van 1733-36 vermeldt bij de uitgaven : «Pour neuf debiteurs qui sont ou insolvens ou hors d'état de payer leurs dettes à la compagnie : 40.244 fl. -8-6» ⁽⁸¹⁾.

Bij Oostindische compagnieën gebeurde het vaak dat men tijdens de vendities een partij goederen inhield omdat ze de gewenste prijs niet haalde ⁽⁸²⁾. Dat kwam ook voor bij de Oostendse compagnie, maar daarnaast paste zij nog een procédé toe dat blijkbaar niet zo algemeen verspreid was. Tijdens haar eigen veilingen kocht de compagnie immers zelf bepaalde produkten. Bij die inkopen moest «... met veele precautie en secretesse worden geageert, opdat niemant 't selve mercken can» ⁽⁸³⁾. Als reden voor die handelwijze

(79) Zie o.a. S.A.A./G.I.C. 5719, p. 182 : «... voor het gebruyck van de saele van 't stadthuys voor de voorsejde venditie ...». Alhoewel het octrooi de keuze openliet tussen Oostende en Brugge, werden al de Chinagoederen te Oostende geveild. De venditie van de «Apollo», het smokkelschip van 1730, vormde hierop evenwel een uitzondering, want ze werd gehouden in Hamburg, onder leiding van de supercargo's en boekhouder Thomas Rima. (S.A.A./G.I.C. 5557, p. 178).

(80) Zie hiervoor de venditieboeken : S.A.A./G.I.C. 5721, 5724, 5732, 5734 en 5735.

(81) S.A.A./G.I.C., 5649, p. 31.

(82) S.A.A./G.I.C. 5581 : brief van 10 april 1728.

(83) *Ibidem*.

gaven de directeurs op : «... ils se sont formé des cabales pour faire baisser les prix, et on a été obligé de faire acheter plusieurs articles par tièrce main pour les soutenir» (84). In de briefwisseling over de vendities is er inderdaad dikwijls sprake van dergelijke «cabalen» of komplotten onder de kopers, die onderling overeen kwamen niet te veel tegen elkaar op te bieden en aldus de prijzen te drukken (85). Vooral de Hollanders spanden hierin de kroon, want Bernaert schreef in 1729 : «... heb geen cabalen onder de coopers gemerckt, ten waere onder de Hollanders die ick altijd suspecteeren» (86).

Het in het geheim laten kopen door derden voor rekening van de compagnie — natuurlijk tegen hoge, vooraf bepaalde prijzen (87) — was dus vooral bedoeld om dergelijke kuiperijen te kelderen. Het was echter nog meer dan dat, want het werd ook als psychologisch middelje aangewend om het cliënteel te misleiden. Volgens één van de directeurs moest de compagnie in de venditie van 1728, elke dag door derden een kleine partij thee laten kopen tegen 75 à 78 stuivers per pond «... en houwen het soo op die prijs staen, comt dat comen wilt, en de leste hondert cassen boey thee pousseren die op 80 stuivers, dan is al de weireldt content den thee gemon-teert is en sy van de goetcoop prysen hebben» (88).

Of die inkopen werkelijk een grote invloed gehad hebben op de theeprijs, zullen we verder nog onderzoeken. De tijdgenoten echter, zowel de directeurs als de kopers, schreven er de hoge prijzen van 1728 en 1729 aan toe (89). Sommige kopers die zich bedrogen voelden, spanden zelfs een proces in tegen de compagnie, zoals William Archdeacon en Patrick Sarsfield. Archdeacon argumenteerde zijn aanklacht als volgt : «Lesdits Directeurs se sont servie des vois indirectes dans la susdite vente (van 1729) publique, employant nombres de personnes non suspectés, tant marchands et courtiers etrangers qu'autres du pays, pour hauser et pousser le prix de leur

(84) S.A.A./G.I.C. 5718, pp. 86-87.

(85) Zie o.a. S.A.A./G.I.C. 5581 : brief van 17 april 1728 ; S.A.A./I.B. 1669 : brief van 20 juli 1720.

(86) G.U.B./Ms. 1997 : brief van 16 mei 1729 aan de Pret.

(87) Zie o.a. S.A.A./G.I.C. 5901 : brief van 22 april 1728, en G.I.C. 5781 : resolutie van 30 april 1732, waarin dergelijke prijzen opgegeven werden.

(88) S.A.A./G.I.C. 5901 : losse brief van een directeur, 22 april 1728.

(89) Volgens sommige directeurs zou het de prijzen met 20% hebben doen stijgen. (S.A.A./G.I.C. 5923, nr. 15).

marchandises les unes sur les autres jusques à un prix incroyable pour compte de la compagnie, les revendant par après au dela de la moitié du prix comptant, tellement que le remonstant, avec bien d'autres, se trouvait le victime de leurs intrigues illicites ..., chose criante qui ne se pratique nul part dans des ventes publiques et qu'on croie etre une véritable fraude ce qui rendra ladite vente de nulle valeur» (90). Zo'n vaart liep het natuurlijk niet. Op die beschuldigingen repliceerden de directeurs dat zij geen rekenschap verschuldigd waren aan particulieren, zelfs niet aan een gewoon rechter «... sans quoi ce serait s'engager dans un abîme de contestation, au préjudice des actionnaires» (91).

Die inkopen voor rekening van de compagnie kwamen pas in 1728 en 1729 op grote schaal voor (92). Het meest ingekochte produkt was zeker de thee. In totaal kocht de compagnie 1601 kisten ervan in (93), voor een totaal bedrag van 935.108 fl. -13 -6. Bij de herverkoop werd echter een verlies geleden van 542.207 fl. -18 -5, of 57,98 %. Die grote verliezen waren vooral te wijten aan de reeds vermelde plotse prijsdaling vanaf 1730.

2. De handelswaren.

Het aandeel van de verschillende Chinaprodukten in de venditie-opbrengsten, ingedeeld per expeditie, was het volgende (94) :

	Venditie- opbrengs (in fl.)	Thee	Zijde	Porcelein	Varia
1 ^e exped.	2.370.167- 9-6	58,38 %	33,66 %	7,60 %	0,36 %
2 ^e exped.	2.528.871-10-9	73,51 %	18,19 %	7,66 %	0,64 %
3 ^e exped.	3.937.464-10-0	85,67 %	8,01 %	5,94 %	0,38 %
4 ^e exped.	3.378.527- 6-9	82,07 %	12,59 %	3,31 %	2,03 %
5 ^e exped.	855.073-10-0	71,33 %	14,70 %	13,97 %	0,00 %
6 ^e exped.	1.215.537- 5-3	70,67 %	16,04 %	11,91 %	1,38 %
Totaal	14.285.641-12-3	76,00 %	16,23 %	6,88 %	0,89 %

(90) S.A.A./G.I.C. 5901 : procesdossier van Archdeacon contra de Oostendse compagnie.

(91) GILLIODTS L., *Cartulaire de l'ancienne estaple de Bruges*. Brugge, 1906, dl. IV, nr. 2361 : verklaring van de directeurs tijdens het proces met Sarsfield.

(92) S.A.A./G.I.C. 5718, pp. 86-87.

(93) En dat op het reeds vermelde totaal van 10.850 kisten en 1.605 mandjes thee van de 3^e en 4^e expeditie.

(94) De bron voor deze en volgende kwantitatieve gegevens waren de venditieregisters : S.A.A./G.I.C. 5724, 5729, 5730, 5732, 5733, 5734, 5735 en de registers van rekeningen : 5550 en 5557.

Van de thee, die hier nog duidelijker de belangrijkste handelswaar blijkt te zijn, verkocht de compagnie er in totaal 3.949.577 Oostendse ponden. Wanneer we dat echter vergelijken met de 4.532.733 dergelijke ponden die er in Kanton ingeladen werden⁽⁹⁵⁾, dan stellen we een tekort vast van 12,87%. Dat belangrijke gewichtsverlies kan niet verklaard worden door onvolledigheid van de venditieregisters, want in die registers komt identiek hetzelfde aantal kisten voor als er in Kanton ingeladen werd. Men zou ook kunnen opwerpen dat de picul mogelijk niet volledig gelijk was aan 130 Oostendse ponden, maar dan zou zich een evengroot gewichtsverlies moeten voordoen bij alle Chinese produkten, wat niet het geval is. De toutenague⁽⁹⁶⁾ van de 4e expeditie woog in Kanton 1.511,46 picul, of 196.490 Oostendse ponden. In Oostende woog dat produkt 193.235 pond, wat een verlies betekent van 1,66%. Hierin is echter het «1%-goedgewicht» nog begrepen dat aan de kopers werd toegekend. Bij het lood van de «Marquis de Prié» (1725) werd eveneens slechts een verlies vastgesteld van 1,10%. Uit het zeer geringe gewichtsverlies van beide metalen kan men dus afleiden dat de picul inderdaad gelijk was aan 130 Oostendse ponden.

Bij de thee moet er zich dus werkelijk een belangrijk verlies voorgedaan hebben. Waarschijnlijk is het te verklaren door het feit dat de thee niet volledig droog was bij het inpakken. Bij de zijden stoffen was er slechts een globaal verlies van 781 stuks of 0,94%. Hoeveel porcelein er tijdens de reis gebroken werd, kon niet achterhaald worden. De talrijke rabatten die erop verleend werden, tonen echter aan dat de verliezen ook daar aanzienlijk waren.

Een vergelijking met de in het buitenland verkochte Chinagoederen kan opnieuw slechts gemaakt worden wat betreft de theehoeveelheden⁽⁹⁷⁾.

(95) Om de Chinese piculs in Oostendse ponden om te zetten, werd één picul gelijkgesteld aan 130 ponden (zie reeds p. 316, n. 42).

(96) De toutenague was een metaal — waarschijnlijk een zinksoort — dat in Kanton gekocht werd om als scheepsballast dienst te doen. (MILBURN en THORNTON, *op. cit.*, p. 508). Volgende kwantitatieve gegevens zijn gebaseerd op de reeds vermelde «Registers van rekeningen ...» en venditieregisters van de compagnie.

(97) — die theehoeveelheden zijn allen uitgedrukt in Oostendse ponden.

— de bronnen voor de thee van de Oostendse compagnie werden reeds vermeld op p. 327.

— de vóór 1725 verkochte Oostendse thee is de jaarlijks door de particuliere schepen ingevoerde

	<i>Oostende</i>	<i>Londen</i>	<i>Amsterdam</i>	<i>Nantes</i>	<i>Totaal</i>	<i>Oostends aandeel</i>
1719	± 226.200	656.022	?	0	-	-
1720	± 781.658	191.759	?	0	-	-
1721	± 790.830	275.861	177.159	0	1.243.850	63,58 %
1722	± 481.829	764.566	283.511	230.000	1.759.906	27,38 %
1723	± 130.500	1.029.174	255.569	105.000	1.520.243	8,58 %
1724	± 601.758	1.156.572	231.100	0	1.989.430	30,25 %
1725	506.909	341.305	234.415	0	1.082.629	46,82 %
1726	694.176	425.747	208.832	80.000	1.408.755	49,28 %
1727	0	575.249	215.108	80.000	870.357	0 %
1728	739.499	1.287.977	191.785	80.000	2.299.261	32,16 %
1729	469.428	1.380.985	364.800	315.000	2.530.213	18,55 %
1730	227.068	45.628	815.676	790.000	1.878.372	12,09 %
1731	173.073	947.095	?	?	-	-
1732	652.449	605.140	?	?	-	-
1733	181.395	297.826	?	?	-	-
1734	112.485	1.316.341	?	?	-	-
1735	192.757	1.592.084	?	?	-	-

Deze tabel is niet zo volledig als die van de in Kanton aangekochte theevolumes. Hier konden er slechts totalen berekend worden voor de periode 1721-1730. In die tijdspanne werden er in West-Europa 16.583.016 lb. thee verkocht, waarvan 7.283.064 lb. in Londen (of 43,92%), 4.641.997 in Oostende (of 27,99%), 2.977.955 lb. in Holland (of 17,96%) en 1.680.000 lb. in Nantes (of 10,13%).

Wanneer we de tabel vergelijken met die van de geïmporteerde thee, dan valt het op dat er in Noordnederland, net zoals in Oostende weinig tijd verliep tussen de invoer en de verkoop van die thee. In Londen daarentegen blijkt men, vooral in jaren van grote thee-import aanzienlijke hoeveelheden ervan ingehouden te hebben, die men pas jaren later verkocht. In de periode 1721-1724 werden er immers 4.712.946 lb. ingevoerd, en slechts

hoeveelheid. We hebben dus aangenomen dat die thee verkocht is geworden in hetzelfde jaar dat men ze ingevoerd had, wat trouwens voor elk controleerbaar geval bevestigd wordt door de correspondentie van de Pret waarover verder op p. 330. Die volumes werden echter verminderd met 13%, naar analogie met het verschil dat bij de thee van de compagnie vastgesteld werd. (Zie p. 328).

— de Engelse thee: MILBURN, *op. cit.*, ed. 1813, p. 534. Bij die thee is echter ook degene begrepen die in de *pacotilles* meegebracht werd. Dat is niet het geval bij de Oostendse, Franse en Noordnederlandse thee.

— de Franse en Noordnederlandse thee: GIMANN K., *op. cit.*, p. 225.

3.226.173 lb. verkocht (of 68,45 %). De volgende jaren werd er dan meer verkocht dan er geïmporteerd werd, wat er toe bijdroeg dat het aandeel van de Oostendse compagnie in het totaal volume verkochte thee van de jaren 1725-1728, niet zo belangrijk was als haar aandeel in de thee-invoer. Een andere oorzaak van dat geringer aandeel was het spreiden van de vendities der laatste expedities over meerdere jaren.

Even interessant is het de Oostendse theeprijzen te vergelijken met de buitenlandse. Dat kon echter niet in één tabel, aangezien de Engelse prijzen waarover we beschikten, de gemiddelde theeprijzen zijn en de Hollandse en Franse daarentegen bouiprijzen.

— *De Oostendse en Engelse gemiddelde theeprijzen* ⁽⁹⁸⁾ :

	<i>Oostende</i>	<i>Londen</i>	<i>de Engelse drawback-thee</i> (prijzen en volumes)	
1719	± 72,00	132,27	74,34	(317.501 lb.)
1720	± 45,00	144,15	86,21	(57.268 lb.)
1721	± 30,00	123,13	65,19	(345.382 lb.)
1722	± 48,00	83,06	29,63	(548.826 lb.)
1723	± 60,00	82,11	28,69	(593.141 lb.)
1724	± 44,00	123,99	114,76	(123.765 lb.)
1725	54,59	108,61	99,38	(62.096 lb.)
1726	53,56	118,61	109,38	(60.644 lb.)
1727		133,99	124,76	(47.546 lb.)
1728	82,64	123,05	113,82	(181.734 lb.)
1729	78,57	113,05	103,82	(181.090 lb.)
1730	46,74	157,83	148,60	(198.071 lb.)
1731	34,64	112,11	102,88	(150.535 lb.)
1732	31,42	107,66	98,43	(80.248 lb.)
1733	34,46	102,12	92,89	(91.916 lb.)
1734	35,36	76,56	71,01	(411.918 lb.)
1735	36,08	83,92	78,37	(246.042 lb.)

(98) — de Engelse prijzen : WISSETT R., *A compendium of East Indian affairs, political and commercial, collected and arranged for the use of the court of directors*. Londen, 1802, pp. 82, 83 en 91.

— de Oostendse prijzen na 1724 werden berekend op basis van de venditieregisters ; de prijzen vóór 1725 zijn die van de particuliere Chinahandel. Het zijn meestal slechts benaderende gemiddelden, afgeleid uit de briefwisseling over die vendities, uit handelsjournalen of uit literatuur. (S.A.A./I.B. 1669 : 29 juli 1720 ; 1670 : 28 juli en 7 aug. 1721 : 1671 : 6 aug. 1722 : 1614 : 31 maart 1723 ; 1672 : 2 aug. 1723 : 1673 : 2 en 3 sep. 1724 ; Glamann K., *op. cit.*, p. 223).

— de prijzen zijn uitgedrukt in Zuidnederlandse stuivers wisselgeld (20 stuivers = 1 fl.) per Oostends pond.

— *De Oostendse, Noordnederlandse en Franse bouïprijzen*⁽⁹⁹⁾ :

	<i>Oostende</i>		<i>Amsterdam</i>		<i>Nantes</i>
			<i>Chinabouï</i>	<i>Bataviabouï</i>	
1719	± 80,00			84,48	
1720	± 50,00			41,58	
1721	± 32,00			39,46	
1722	± 52,00			52,79	45,68
1723	± 65,00			apr. 48,32	
				aug. 42,12	
1724	± 48,00			37,89	
1725	okt. 52,41			feb. 39,70	
				aug. 54,36	
				okt. 57,50	
1726	aug. 52,51			aug. 62,13	
				nov. 56,48	
1727	-			aug. 68,64	
				okt. 61,58	
1728	apr. 78,73			aug. 66,99	62,07
				dec. 64,88	
1729	mei 71,43			nov. 43,54	
1730	jun. 43,45			apr. 41,34	31,91
	okt. 43,63	okt. 38,59	okt. 30,83		
1731	apr. 35,33	okt. 25,42	mei 29,89		22,17
	okt. 32,33	dec. 24,63	okt. 21,34		
		dec. 26,20			
1732	apr. 26,68	nov. 27,30	nov. 22,52		22,17
1733	okt. 32,55	nov. 29,65	mei 27,84		28,34
			nov. 25,96		
1734	mei 35,36	nov. 30,20	nov. 29,65		22,17
1735	ma. 36,04	okt. 28,95	okt. 29,65		

Beide tabellen wijzen in de eerste plaats op een grote samenhang tussen de Hollandse en de Oostendse prijzen. De enkele Franse prijzen waarover we beschikken, laten vermoeden dat men ook daar een gelijkaardige prijsevolutie gekend heeft. De Oostendse theeprijs blijkt echter meestal iets hoger gelegen te hebben.

(99) — de prijzen zijn opnieuw uitgedrukt in Zuidnederlandse stuivers wisselgeld per Oostends pond. De omrekening van de vreemde muntwaarden gebeurde aan parikoers.

— de Noordnederlandse en Franse prijzen: GLAMANN K., *op. cit.*, pp. 224, 229 en 284-86.

De Engelse prijzen onderscheidden zich van de continentale, doordat ze veel hoger lagen en niet dezelfde evolutie kenden. De hoge prijzen waren te wijten aan de enorme rechten op de thee die de Engelse compagnie aan de kroon verschuldigd was. Van 1712 tot en met 1721 bedroegen die douanerechten 5s. 10d. sterling per Engels pond thee (of 60,77 stuivers Zndl w.g. per Oostends lb.). Voor de jaren 1722 en 1723 was dat 5s. sterling (of 52 st.), terwijl die rechten in de periode 1724-1733 op 4s. 11d. sterling, en vanaf 1734 op 4s. 7d. sterling vastgesteld werden (of 51,27 en 47,78 st.).

Wanneer de kopers van die thee echter verklaarden dat hun thee niet voor Engels verbruik bestemd was, maar wel voor export naar het Europese vasteland, dan werd hen een belangrijk gedeelte van die rechten terugbetaald. In de eerste periode (1712-1721) kreeg men op die «drawback-thee» 5s. 3,5d. sterling terug (of 55,05 st.), en in 1722-1723 zelfs 4s. 10,5d sterling terug (of 50,83 st.). Vanaf 1724 echter werd amper nog 10d. sterling (of 8,78 st.) en vanaf 1734 6d. sterling (of 5,28 st.) terugbetaald⁽¹⁰⁰⁾. Men neemt aan dat die «drawback-thee» in feite niet voor het continent bestemd was, maar dat hij door de vermeende exporteurs op een illegale manier in Engeland heringevoerd werd⁽¹⁰¹⁾. Het reduceren van de «drawback» in 1724, wordt dan ook beschouwd als een maatregel tegen deze theesmokkel.

Wat de theeprijs-evolutie van de Oostendse compagnie zelf betreft, is er een eerste sterke prijsdaling merkbaar in 1720-21, wat duidelijk te wijten was aan de gestegen thee-import en-verkoop in Oostende⁽¹⁰²⁾. De tijdgenoten waren zich daar ook van bewust, want de Pret schreef: «... le thé s'est vendu à Ostende à des prix tres bas, ... à cause de la grosse quantité qui en est venu cette année ...»⁽¹⁰³⁾. Ook in Amsterdam deed er zich een prijsdaling voor in die jaren, alhoewel de theetoevoer niet gestegen was. Hieruit kan afgeleid worden dat de Oostendse thee een belangrijke invloed had op de Noordnederlandse themarkt.

(100) WISSETT, R., *op. cit.*, pp. 65-66, 82-83 en 120. Met de term «drawback» werd de bij export terugbetaalde som bedoeld.

(101) COLE W. A. *Trends in Eighteenth Century smuggling*, Economic History Review, 1958, dl. 10, p. 130.

(102) Zie hiervoor de thee-import en -verkoop op pp. 320 en 329.

(103) S.A.A./I.B. 1670 : brief van de Pret aan de Neny, 15 juli 1721.

Vanaf 1722 tot 1727 stabiliseerde zich de Oostendse theeprijs, rond 50 st. per lb. De prijsstijging van 1723 was het gevolg van de geringe thee-invoer in dat jaar. Een gelijkaardige verklaring kan er niet gegeven worden aan de belangrijke prijsstijging van 1728 en begin 1729, want zowel de globale Westeuropese thee-import als de continentale (¹⁰⁴) bleven toen op het niveau van de vorige jaren of stegen zelfs; hetzelfde kan ook gezegd worden van de theeverkoop. De directeurs van de Oostendse compagnie schreven de hogere prijzen toe aan hun tactiek van «inkopen voor eigen rekening», terwijl Glamann de oorzaken van deze prijsstijging eerder ziet in het psychologische effect van de opschorting van de G.I.C. in 1727 (¹⁰⁵). De Oostendse prijsstijging van 1728-1729 was echter geen alleenstaand verschijnsel want ook bij de Franse en Noordnederlandse compagnie steeg de theeprijs. Die stijging was misschien niet zo treffend als in Oostende, maar ze kan toch moeilijk over het hoofd gezien worden. Daar niets laat veronderstellen dat men daar de prijzen ook kunstmatig zou opgedreven hebben door «inkopen voor eigen rekening», mogen we aannemen dat die «inkopen» niet de beslissende factor zullen geweest zijn in de Oostendse prijsstijging. Ook blijkt dat de Noordnederlandse stijging van de theeprijs reeds begon vóór 1727, zodanig dat het psychologische effect van de opschorting van de compagnie evenmin van doorslaggevende aard kan geweest zijn.

Het is dus niet uitgesloten dat zowel de «inkopen» als het opschorten van de G.I.C. enige invloed gehad hebben op de prijsevolutie — vooral dan op de Oostendse prijzen, die toch in 1728-29 de hoogste waren van het continent —, maar om de algemene prijsstijging van de continentale thee te kunnen verklaren, moeten we waarschijnlijk een toename van de vraag op het Westeuropese vasteland veronderstellen.

(104) De Engelse thee-import en-verkoop kan immers niet veel invloed uitgeoefend hebben op de Oostendse prijzen, want door de hogere prijzen kan de Engelse thee — met uitzondering van de jaren 1722 en 1723 — niet concurreren met die van het vasteland. De continentale thee-import en-verkoop bedroeg in die jaren :

<i>invoer</i>	<i>verkoop</i>
1726 : 1.141.795 lb.	983.008 lb.
1727 : 1.333.471 lb.	295.108 lb.
1728 : 1.363.211 lb.	1.011.284 lb.
1729 : 867.057 lb.	1.149.228 lb.

(105) GLAMANN, K., *op. cit.*, p. 227.

De daling van de theeprijs vanaf einde 1729-1730, die op alle Westeuropese theemarkten merkbaar is, is niet zo moeilijk om uit te leggen. Die terugval valt immers samen met de enorme stijging van de import⁽¹⁰⁶⁾. Dat thee-aanbod moet zowel de continentale als de Engelse vraag te ver overschreden hebben.

3. *De afzet.*

Volgens de venditieregisters waren de grootste afnemers van de Oostendse compagnie afkomstig uit Oostende zelf. Dat betekent echter niet dat de Oostenrijkse Nederlanden het enige afzetgebied waren voor haar Oostindische goederen. Over de debiteurs van 1728 en 1729, waaronder zich verscheidene van de belangrijkste kopers bevonden, schreef Bernaert immers : «Oock is eenighsints te considereren dat alle dese debiteurs maer syn commissionarissen, verlaeten van hunne principaele»⁽¹⁰⁷⁾. Die Oostendse kopers kochten inderdaad hoofdzakelijk voor rekening van buitenlanders, zodat er slechts een gering gedeelte van de Oosterse waren in de Zuidelijke Nederlanden achterbleef.

De thee die niet uitgevoerd werd, schatte men in 1720 op minder dan 1/5 van de import, wat neerkwam op minder dan 179.692 lb.⁽¹⁰⁸⁾. In 1730 verwachtten de directeurs dat de 130.758 lb. thee die men in oktober zou verkopen, zeker in eigen land zou kunnen afgezet worden⁽¹⁰⁹⁾. Wanneer we op basis van die gegevens veronderstellen dat men toen jaarlijks in de Oostenrijkse Nederlanden ongeveer 150.000 lb. thee consumeerde, dan zal dat waarschijnlijk de werkelijkheid dicht benaderen, want ook toen er in 1723 slechts 130.500 lb. op de Oostendse markt aangeboden werd, stelde men vast : «... 't meeste is door volck van 't landt gecoght ..., soodat niet veel na Hollant sal versonden worden, behalve de sydestoffen»⁽¹¹⁰⁾.

(106) Misschien kan ook die plotse toename van de thee-invoer verklaard worden door de gestegen vraag en de daarmee gepaard gaande hogere prijzen van 1728-1729. Dan zouden de Hollandse en Franse compagnieën hun activiteit niet opgevoerd hebben om daardoor de Oostendse en Scandinavische compagnieën te ruïneren, maar wel om zelf zoveel mogelijk munt te slaan uit de situatie.

(107) G.U.B./Ms. 1858 : brief van Bernaert aan de directeurs. 29 sep. 1729.

(108) HUISMAN M., *op. cit.*, p. 182.

(109) G.U.B./Ms. 1960 : brief van de Pret aan Bernaert. 7 sep. 1730.

(110) S.A.A./I.B. 1672 : brief van de Pret aan J. A. Crop. 2 aug. 1723.

Wanneer we in die periode het aantal inwoners van de Zuidelijke Nederlanden op 1,5 miljoen schatten ⁽¹¹¹⁾, dan zou dat een theeconsumptie van 0,10 lb. per hoofd betekenen. Cole berekende het legale Engelse theeconsumptie voor diezelfde periode eveneens op 0,10 lb. per hoofd ⁽¹¹²⁾. Uit wat volgt, zal blijken dat het verbruik van illegale — dus gesmokkelde — thee toen nog niet zo belangrijk was in Engeland, zodat de totale Engelse theeconsumptie waarschijnlijk 0,11 à 0,12 lb. per inwoner bedroeg. De Zuidnederlanders waren dus bijna even grote theedrinkers als de Engelsen. Daar 0,10 Oostendse pond thee neerkomt op 3,72 liter thee ⁽¹¹³⁾, betekent dat een hoofdelijk verbruik van 0,01 liter per dag, of één kopje thee om de 19 dagen ⁽¹¹⁴⁾. Men kan dus noch in Engeland, noch in de Oostenrijkse Nederlanden gewagen van een democratisering van het theeconsumptie in die jaren.

Het prijsverschil tussen de Oostendse en de Engelse thee deed talrijke historici veronderstellen dat Engeland — als de grootste theedrinkende natie van West-Europa — het belangrijkste afzetgebied vormde voor de Oostendse thee die niet in de Zuidelijke Nederlanden verbruikt werd. Men zag in de theesmokkel naar Engeland ⁽¹¹⁵⁾ dan ook de enige bestaansreden voor de Oostendse compagnie ⁽¹¹⁶⁾. Enkele zeldzame documenten stelden ons echter in staat een kwantitatieve schatting te maken van die smokkel voor het seizoen 1724-1725. In die periode verbleef er in Oostende immers een zekere H. McLeane, die de Engelse regering enkele brieven schreef met inlichtingen over die smokkelhandel ⁽¹¹⁷⁾. Hij hoopte daarvoor vergoed te worden en als permanent spion in Oostende te mogen opereren. Uit zijn brieven kunnen we afleiden dat de theesmokkel gebeurde door Engelse schepen die de smokkelwaar in Oostende kwamen kopen. Voor de periode

(111) Een nauwkeurig bevolkingscijfer is voor die periode zeer moeilijk te vinden. Rond het einde van de 18^e eeuw telden de zuidelijke Nederlanden (Luik inbegrepen) een bevolking van 2,5 miljoen, doch daar was een sterke bevolkingsstijging aan voorafgegaan in de jaren 1740-1775. Hier veronderstellen we dus dat die toename 2/3 bedroeg.

(112) COLE W.A., *art. cit.*, p. 128.

(113) Berekend op gegevens uit COLE W.A., *art. cit.*, p. 133.

(114) Eveneens volgens Cole zou één kopje thee normaal 19 cl bevatten.

(115) Omwille van het monopolie van de East-India company was de invoer van continentale thee in Engeland immers verboden.

(116) DERMIGNY L., *op. cit.*, dl. I, pp. 75 en 169, dl. II, p. 636; GLAMANN K., *op. cit.*, p. 227; WISSETT R., *op. cit.*, p. 64.

(117) Die brieven van McLeane aan Secretary Tilson (6 en 11 mei, en 12 juni 1725) bevinden zich in het P.R.O./S.P. 77/72.

29 april-11 mei 1725 meldt McLeane de aanwezigheid van 10 Engelse schepen met een totale tonnage van 223 ton. Vijf onder hen, met een gezamenlijke tonnemaat van 107 ton, namen in totaal 4.600 lb. thee aan boord⁽¹¹⁸⁾, of gemiddeld 920 lb. per schip. Volgens de briefschrijver zouden die smokkelboten Oostende reeds bezocht hebben sinds november van het vorige jaar, en steeds met dezelfde regelmaat. Hij voegde eraan toe dat de theevoorraad die de Oostendenaars in de venditie van 1724 gekocht hadden, uitgeput was in het begin van mei 1725, maar dat men dan nog wel thee kon bekomen uit de pacotilles. Wanneer we McLeane op zijn woord geloven, dan zouden er dus gedurende die zes maanden ongeveer 150 Engelse smokkelboten Oostende aangedaan hebben⁽¹¹⁹⁾. Met een gemiddelde van 920 lb. thee per schip, geeft dat een totaal volume van 138.000 lb. smokkelthee. Daar men in 1724 ongeveer 600.000 lb. thee verkocht had in Oostende — de pacotilles niet meegerekend — zou dat betekenen dat slechts 23% van de Oostendse thee in Engeland terecht kwam.

Die berekening zou een te smalle basis hebben om ze zomaar te aanvaarden, ware het niet dat een en ander in dezelfde richting wijst. Op 13 dec. 1724 schreef Bernaert het volgende aan een correspondent in Riga : «Ick sal oock gaerne vernemen of de oostindische goederen eenigh debit hebben a costy (dus in Riga), want men die betercoop van hier caen trecken als van Hollant, want die natie selfs desen sommer daer van meer als voor 4 millioenen alhier hebben gekoght»⁽¹²⁰⁾. In 1724 bracht de venditie van 2 Chinaschepen 3.150.836 fl. op⁽¹²¹⁾ — de opbrengst van de pacotilles inbegrepen — terwijl het enige Bengalenschip ongeveer 1.800.000 fl. moet gerendeerd hebben⁽¹²²⁾. Dat betekent dus een totaal van 4.950.000 fl. aan Oostindische waren, waarvan de Noordnederlanders er 4 miljoen zouden

(118) Drie 20-tonners namen 500, 300 en 1.000 lb. thee aan boord, één 35-tonner 1600 lb. en één 12-tonner 1.200 lb., wat er op wijst dat de gesmokkelde hoeveelheden niet altijd evenredig was met het scheepstonnage.

(119) In 13 dagen (29 april-11 mei) kwamen er immers 10 schepen in Oostende aan, wat per maand ongeveer 25 schepen betekent. Die 150 smokkelboten zijn wel een maximum, want dat veronderstelt dat het winterweer geen invloed zou gehad hebben op de regelmaat waarmee ze Oostende bezochten.

(120) G.U.B./Ms. 1996 : brief van Bernaert aan Th. Suyckerbecker, 13 dec. 1724.

(121) P.R.O./C. 111/95 : journaal van Th. Hall, 12 juni en 10 sep. 1725.

(122) HUISMAN, M., *op. cit.*, p. 288 : de venditie van het Bengalenschip bracht 1.400.000 fl. op. De pacotilles ervan mogen we op 400.000 fl. schatten. (Zie reeds p. 309).

gekocht hebben of 80,8% (123). Daar de thee een van de belangrijkste Oostindische goederen was, mogen we ook aannemen dat de Hollanders het leeuwenaandeel van dat produkt voor hun rekening zullen genomen hebben. De volgende verklaring die de Pret gaf voor de gunstige theeprijzen van 1724 bevestigt dat immers: «La compagnie anglaise, ayant fixé le prix de son thé à 8 escelins et le drawback ou restitution des droits estant 10 1/2d. par livre, ainsy que les hollandais ne pourront point tirer cette année du thé d'angleterre, et c'est qui a contribué à soutenir nos prix» (124). Hieruit kunnen we meteen ook opmaken dat de Hollanders in 1723 hun thee zelfs uit Engeland betrokken. Dat kon toen nog, want de drawbackthee was heel wat goedkoper dan de continentale. Door het reduceren van die drawback in 1724 waren ze voortaan echter uitsluitend op de Oostendse thee aangewezen.

De lage Engelse theeprijzen van 1722 en 1723, en de daarmee samen vallende relatief hoge prijzen op het Westeuropese vasteland, zullen ook de smokkel naar Engeland zeker niet gestimuleerd hebben (125). McLeane vermeldt in zijn brieven immers dat de smokkel van 1724 de grootste was sinds 1721. De grootste afnemers op de Oostendse veilingen van 1722, moeten opnieuw de Noordnederlanders geweest zijn, want in een tekst van oktober 1723 heeft men het over «... les Hollandais, jusqu'ici nos meilleurs acheteurs ...» (126). Tijdens de jaren 1725 en 1726 was het prijsverschil tussen Oostende en Londen kleiner dan in 1724, zodat men normaal nog minder dan 23% van de thee naar Engeland zal gesmokkeld hebben. In 1728 en 1729 deed zich dan de plotse prijsstijging voor in Oostende, waardoor de theesmokkel volledig onmogelijk werd. De Pret stelde toen ook vast: «... den hooghen prijs tot Oostende is d'oorsaecke geweest niets

(123) Het is immers onwaarschijnlijk dat men dat jaar nog andere Oostindische goederen zou geveild hebben in Oostende, aangezien de Chinese en Bengaalse handelswaren er het jaar voordien zeer schaars geweest waren. Eventuele onverkochte goederen van 1721 of 1722 zal men dus normaal in 1723 op de markt geworpen hebben.

(124) S.A.A./I.B. 1673: brief van de Pret aan de graaf van Calenberg, 2 sep. 1724.

(125) Men moet er rekening mee houden dat de Engelse smokkelaars hun thee niet aan venditieprijs kregen, maar aan een prijs waarin de winst van de Oostendse winkeliers begrepen was. Ook was die smokkel niet meer lonend van zodra de Oostendse thee maar enkele tientallen stuivers meer goedkoper was dan de Engelse. De winst moest immers nog verdeeld worden onder de talrijke personen die bij die smokkel betrokken waren, zodat een geringe winst het risico zeker niet waard was.

(126) HUISMAN M., *op. cit.*, p. 250.

gesmockelt is (naar Engeland)»⁽¹²⁷⁾. Het belangrijkste afzetgebied waren ook in die periode nog altijd de Verenigde Provinciën. In 1726 schreef diezelfde de Pret: «... les 3/4 de la charge de nos vaisseaux passent en Hollande»⁽¹²⁸⁾, terwijl één van de directeurs in 1728 de opmerking maakte: «Ick beelde mij in wij de wetten in den thee maecken en de consontie van hollandt, duytslandt ende dese landen hebben»⁽¹²⁹⁾.

De spectaculaire daling van de continentale theeprijs vanaf 1730, luidde echter een nieuwe smokkelperiode in⁽¹³⁰⁾. Die smokkelthee zal echter waarschijnlijk niet zozeer van Oostende maar wel van Amsterdam of Nantes afkomstig geweest zijn, waar men over grote hoeveelheden thee beschikte. Het theevolume daarentegen dat toen jaarlijks in Oostende verkocht werd, was meestal zo berekend dat alles in eigen land kon afgezet worden⁽¹³¹⁾. Dat gaat echter niet op voor 1732, want mede door de venditie te Hamburg kwam toen 652.449 lb. Oostendse thee op de Westeuropese markt. Zoals reeds terloops vermeld, was de prijsevolutie ook in 1720 en 1721 gunstig geweest voor de theesmokkel. In Oostende werd toen daarop gespeculeerd, want de Pret gaf zijn correspondenten de raad om hun gekochte thee in Oostende te laten omdat «... het zeer aparent is binnen 2 à 3 maenden occasie wezen sal die aldaer met voordeel te connen vercoopen, alsoo dan veele engelse booten sullen wesen om thee te coopen»⁽¹³²⁾.

Samenvattend kunnen we dus zeggen dat de Oostendse theesmokkel naar Engeland slechts van enig belang kan geweest zijn in de jaren 1720, 1721, 1724 en 1732. In 1724 echter bedroeg die gesmokkelde thee amper 23% van het totaal, zodat men mag betwijfelen of er ooit een jaar geweest is waarin er meer dan de helft van de Oostendse thee in Engeland terecht kwam. De hypothese dat de Oostendse Chinahandel volledig afhankelijk was van het Engelse afzetgebied, blijkt dus volkomen ongegrond te zijn.

(127) G.U.B./Ms. 1959: brief van de Pret aan Bernaert, 1 okt. 1728. GLAMANN (*op. cit.*, p. 227) meende dat die prijsstijging de directeurs van de compagnie erg moet verontrust hebben. We betwijfelen dat, want indien de directeurs zo bekommerd waren om de Engelse afzetmarkt, waarom zouden ze dan nog gepoogd hebben de prijzen kunstmatig op te drijven door hun inkopen voor eigen rekening?

(128) S.A.A./I.B. 1675: brief van de Pret aan Renonville, 26 juli 1726.

(129) S.A.A./G.I.C. 5901: losse brief van een directeur, 22 april 1728.

(130) Ook COLE (*art. cit.*, pp. 128-130) veronderstelde een toename van de theesmokkel in het begin van de jaren 30 van de 18^e eeuw, na een terugval in de tweede helft van de jaren 20.

(131) Zie hierover reeds p. 334.

(132) S.A.A./I.B. 1669: brief van de Pret aan Cocq & Barbou, 21 juli 1721.

vooral dan wanneer men het heeft over de Chinahandel van de compagnie. De grote afnemers daarentegen waren de Noordnederlanders. De thee die zij kochten, was waarschijnlijk bestemd voor eigen verbruik en voor heruitvoer naar de Scandinavische, Baltische en Duitse streken. Daar de Hollandse prijsevolutie parallel liep met de Oostendse, was theesmokkel naar Engeland meestal al even onmogelijk als in Oostende. De theeladingen die de Oostindische compagnie in de Verenigde Provinciën importeerde, moeten dus — althans gedurende de jaren 20 van de 18^e eeuw — ver beneden de vraag aldaar gebleven zijn. Nochtans stelden we vast dat de Hollandse theeprijzen meestal iets lager waren dan de Oostendse. Dat lijkt paradoxaal, maar men mag niet vergeten dat de O.I.C. toen Bataviathee importeerde die van een veel geringere kwaliteit was dan de Oostendse Chinathee. Die Bataviathee was ook wel van Kanton afkomstig — namelijk via de jonkenhandel — maar hij was langer onderweg en daarbij nog veel primitiever ingepakt⁽¹³³⁾. Dat kwaliteitsverschil maakte het mogelijk dat de Oostendse thee in Amsterdam 25% duurder verkocht werd dan in Oostende. Een dergelijke brutowinst werd immers gemaakt op de bouïthee die Thomas Hall naar Holland gezonden had in 1725 en 1726⁽¹³⁴⁾. Op de verkoop vielen echter nog heel wat kosten, zoals vrachtgelden, commissieloon en provisie, eventuele rabatten bij onmiddellijke betaling en vooral de douanerechten, zodat de nettowinst voor Hall maar 10 à 12% beliep. Blijkbaar werden die invoerrechten soms omzeild door de thee in Holland binnen te smokkelen. Wanneer de directeurs voorstelden hun «ingekochte» thee in de Verenigde Provinciën af te zetten, merkte Bernaert immers op: «De swaerigheyt die daer teghen vynden is dat schippers Boudewijns en Struyck sigh niet meer deurven risqueeren om eenige goederen in hollandt in te brenghen sonder die aen te geven, dat wederom sooveele differentie brenghet tusschen de prysen alhier en in hollandt»⁽¹³⁵⁾.

Niet alleen waren de Noordelijke Nederlanden het belangrijkste afzetgebied voor de thee, maar ook voor de zijde. In 1722 merkte de Pret op: «Je m'aperçois que les hollandais ont achetté presque tous de soye à

(133) De O.I.C. vervoerde haar thee niet in met lood belegde kisten, maar wel in met bamboebladeren bedekte manden, zoals men ze ook in de jonken aanvoerde. (DE HULLU J., *art. cit.*, pp. 56-57).

(134) P.R.O./C. 111/95: journaal van Th. Hall.

(135) G.U.B./Ms. 1997: brief van Bernaert aan de Pret, 4 okt. 1728.

Ostende» (136), en wanneer de graaf van Calenberg in 1724 vroeg of hij nog bepaalde zijden stoffen kon bekomen, kreeg hij als antwoord : «... à present il n'y a plus de moyen, car les 2/3 des soyeries vendues sont desia parties pour allemagne et hollande» (137). Het ging zelfs zover dat men in Holland advies ging inwinnen om de ladingsprojecten voor de zijde op te stellen (138).

4. *De winsten.*

Om de nettowinsten (139) te berekenen die de Oostendse compagnie per expeditie op China maakte, hebben we gebruik gemaakt van de reeds vermelde «Registers van rekeningen en facturen» (140). In die registers werden de kosten die op de expedities vielen, gesplitst in uitredings- en retouruitgaven. Onder de uitredingskosten werden de uitgaven verstaan die gedaan werden vóór het afvaren van de schepen, met andere woorden het geïnvesteerde kapitaal. Daaronder viel de eventuele inkoopsom of de geschatte waarde van het schip, de eigenlijke uitredingskosten en tenslotte de zilver- en loodwaarde. De retourkosten daarentegen waren uitgaven die na de terugkeer van de schepen gedaan werden. Daarin waren begrepen de

(136) S.A.A./I.B. 1671 : brief van de Pret aan I. le Boullenger, 10 aug. 1722. Ook in 1723 kochten de Hollanders de zijde. (Zie reeds p. 000).

(137) S.A.A./I.B. 1673 : brief van de Pret aan de graaf van Calenberg, 5 sep. 1724.

(138) G.U.B./Ms. 1996 : brief van Bernaert aan de Pret, 24 dec. 1724, waarin volgende passage : «... wanneer advis van hollandt hebbe becommen, sal met meerder fondement op de sorteringhe (van de zijde) coonen schryven».

(139) De brutowinstpercentages — dus het verschil tussen de aankoop prijs in Kanton en de verkoopprijs te Oostende — bedroegen per Chinaproduct en per expeditie :

	<i>Thee</i>	<i>Zijde</i>	<i>Porcelain</i>	<i>Totaalgemiddelde</i>
1 ^e exped. (1724)	459.20 %	71.41 %	180.84 %	203.83 %
2 ^e exped. (1725)	339.90 %	64.83 %	174.13 %	225.54 %
3 ^e exped. (1726)	419.23 %	71.57 %	232.15 %	333.38 %
4 ^e exped. (1727)	507.06 %	97.54 %	239.01 %	356.09 %
5 ^e exped. (1730)	261.89 %	69.91 %	251.58 %	209.25 %
6 ^e exped. (1732)	301.10 %	42.67 %	270.43 %	207.72 %
Gemiddeld	402.86 %	71.25 %	216.06 %	268.40 %

(140) Zie reeds p. 315.

vergoedingen voor supercargo's en bemanning, de venditiekosten en vooral de verkoopsbelasting van 4 of 6 % ⁽¹⁴¹⁾.

De ontvangsten van de compagnie bestonden dus uit de netto-opbrengsten van de vendities, verminderd met de retourkosten. Door die ontvangsten te vergelijken met het geïnvesteerde kapitaal, konden we de winstpercentages per expeditie berekenen.

	uitredings- uitgaven (in fl.)	ontvangsten	winstper- centage
1 ^e exped. (1724)	920.438-14- 0	2.186.244-18- 4	137,52 %
2 ^e exped. (1725)	970.959-18- 5	2.325.195- 6- 9	139,52 %
3 ^e exped. (1726)	1.181.545- 6- 9	3.561.495- 5- 4	201,43 %
4 ^e exped. (1727)	966.137-11-11	3.069.598-16-10	217,72 %
5 ^e exped. (1730)	375.671- 9- 0	726.912-13-11	93,50 %
6 ^e exped. (1732)	585.162- 4- 5	1.071.372- 0-11	83,09 %
Totaal	4.999.914-16- 6	12.940.819- 2- 1	158,82 %

De hoge winsten van de derde en vierde expeditie zijn vooral het gevolg van de hoge brutowinsten die toen gemaakt werden op de Chinagoederen. Die grote brutowinsten waren op hun beurt het gevolg van de hoge winsten op de thee, terwijl die winsten dan weer veroorzaakt werden door de hausse in de theeprijzen van 1728 en 1729. De lagere winsten van de vijfde en zesde expeditie kunnen daarentegen niet zomaar uitgelegd worden door de lage theeprijzen, want de globale brutowinsten waren er even hoog als die van de eerste en tweede expeditie. De oorzaak lag echter wel bij hogere uitredings- en retourkosten.

Het verschil tussen de uitredingsuitgaven en de ontvangsten, namelijk 7.940.904 fl. -5 -7, is echter nog de echte nettowinst niet. Er moet ook nog rekening gehouden worden met bepaalde inkomsten en uitgaven die niet in de «Registers van rekeningen ...» voorkwamen ⁽¹⁴²⁾. Een eerste reeks kosten

(141) De retourkosten voor de 6 expedities beliepen respectievelijk (in fl.): 168.742-4-2, 180.857-10-1, 303.414-3-0, 328.264-11-8, 147.521-10-4 en 127.992-0-0.

(142) Dat waren meestal kosten of inkomsten die men niet op het debet of credit van één bepaalde uitreding kon schrijven. Die posten werden naast de uitredingsuitgaven en -ontvangsten, geboekt in de «Tables des états généraux de la compagnie» (S.A.A./G.I.C. 5649), die opgesteld werden om de 2 of 3 jaar. De laatste generale staat werd afgesloten op 28 maart 1736.

die uitsluitend ten laste van de Chinahandel kon gerekend worden, bedroeg 1.005.508 fl. -13 -11 (¹⁴³). Een tweede reeks meer algemene kosten viel zowel op de China- als de Bengalenhandel (¹⁴⁴). De helft daarvan beliep 606.391 fl. -19 -7. Verder waren er nog 511.917 fl. -13 -4 inkomsten voor de Chinahandel (¹⁴⁵), terwijl de helft van de algemene inkomsten 105.491 fl. -18 -1 bedroeg (¹⁴⁶). Deze bijkomende posten resulteerden in een nadelig saldo van 994.491 fl. -2 -0, zodat de nettowinst van de Chinahandel niet 7.940.904 fl. -5 -7 beliep, maar 6.946.413 fl. -3 -7. Ten opzichte van het geïnvesteerde kapitaal betekent dat een nettowinst van 138,93%.

De Bengalenhandel van de Oostendse compagnie was niet zo winstgevend. De uitredingsuitgaven en -inkomsten ervan, die ook in de «Tables des états généraux» geboekt waren, bedroegen (in fl.):

	Uitredings- uitgaven	Ontvangsten	Winstpercen- tage
1 ^e exped. (1724)	635.181-14- 9	381.340-16- 3	-39,96% (verlies)
2 ^e exped. (1725)	694.838- 5- 8	1.045.390- 4-11	50,45%
3 ^e exped. (1726)	1.179.782- 3- 3	1.268.288-12- 6	7,50%
4 ^e exped. (1727)	1.330.228-11-10	2.322.176-12- 2	74,57%
5 ^e exped. (1729)	851.954- 5- 1	917.204- 3- 6	7,66%
6 ^e exped. (1732)	587.310- 0- 5	570.806- 6-11	- 2,81% (verlies)
Totaal	5.279.295- 1- 0	6.505.206-16- 3	23,22%

De bijkomende uitgaven en inkomsten gaven nog een nadelig saldo van 692.817 fl. -19 -11, zodat de eigenlijke nettowinst 533.093 fl. -15 -4 beliep, of 10,10%. De globale winst van de compagnie bedroeg dus

(143) Die kosten waren bijna uitsluitend het gevolg van de inkoop die de compagnie voor eigen rekening liet doen, waarover reeds op p. 327.

(144) Die kosten bestonden uit de vergoedingen van de directeurs en de kantoorbedienden te Antwerpen en Oostende, reis- en briefkosten, het bouwen van enkele magazijnen en het kopen van enkele adviesgaljoten.

(145) Namelijk de opbrengst van de herverkoop der ingekochte goederen.

(146) Die algemene inkomsten waren het transportgeld — dat moest betaald worden bij elke overdracht van een compagnie-aandeel — en het verkopen van de kleine adviesschepen, reservescheepstuig, houtwaren etc...

7.479.506 fl. -18 -10, en het winstpercentage ten opzichte van de uitredingsuitgaven 72,76 % ⁽¹⁴⁷⁾.

Daar we de Bengalenhandel niet in detail bestudeerd hebben, kunnen we ook slechts gissen naar de oorzaken van de uiterst geringe winsten. Het vergaan van de Sint-Carolus in 1724 en het kapen van één der schepen van 1729 zal zeker een rol gespeeld hebben, maar daar de overige expedities ook niet zo schitterend verliepen, mogen we misschien besluiten dat ook de factorijkosten zeer zwaar zullen gewogen hebben en dat de Oostendse markt niet erg gunstig was voor de Bengalengoederen.

De nettowinsten van de particuliere Chinaschepen waren wel hoog maar toch bereikten ze normaal het niveau niet van de winsten van de compagnie. De uitgekeerde dividenden bedroegen voor 10 (van de 14) vóóruitredingen het volgende :

Prins Eugenius	(1718) :	189 % ⁽¹⁴⁸⁾
Huys van Oostenryck	(1719) :	85 %
Wirtemberg	(1719) :	55 %
Prins Eugenius	(1720) :	5,7 %
St. Franc. Xaverius	(1720) :	- 19,5 % (verlies)
Huys van Oostenryck	(1721) :	85,5 %
Sint-Joseph	(1721) :	53 %
Brussels Galleye	(1722) :	80 %
Sint-Joseph	(1723) :	83 %
Marquis de Prié	(1723) :	104 %

De verklaring voor die lagere dividenden moet vooral gezocht worden in het feit dat de particuliere Chinaschepen gemiddeld slechts 663,7 lb. thee per sloop meebrachten, terwijl de compagnieschepen er per ton 920,4 lb.

(147) Het winstbedrag van 7.479.506 fl. -18-10 strookt met de uitgekeerde dividenden, want er werden er in totaal voor 7.080.000 fl. uitgekeerd tussen 1726 en 1737, terwijl er in 1745 nog 280.000 fl. in kas bleek te zijn. (L. MICHIELSEN, *Het einde van de Oostendse compagnie in Bijdragen tot de Geschiedenis*, dl. 28, 1937, pp. 128-143). Dat zou dus betekenen dat men in de periode 1736-1745, waarover geen generale staat bestaat, nog 119.506 fl. -18-10 meer uitgegeven zou hebben dan ontvangen, wat zeer aanvaardbaar is. De uitgaven zullen waarschijnlijk bestaan hebben uit bezoldiging van de resterende directeurs en personeelsleden en vooral uit proceskosten. De verkoop in 1740 daarentegen van enkele schepen zal nog voor enkele inkomsten gezorgd hebben.

(148) HUISMAN M., *op. cit.*, pp. 153, 212 en 241 ; S.A.A./I.B. 1685 : 16 dec. 1719 : 1617 : p. 158 ; 1831 : 10 sep. 1723 : 1615 : p. 90 ; P.R.O./C. 111/95 : 26 jan. 1726.

importeerden⁽¹⁴⁹⁾. Dat was waarschijnlijk het gevolg van de grotere pacotilles bij de particulieren⁽¹⁵⁰⁾, maar mogelijk ook was het aandeel van de thee, het meest winstgevend produkt, in de cargo's van die schepen niet zo groot als bij de compagnie. Natuurlijk speelde de minder gunstige prijsevolutie van de thee vóór 1725 eveneens een rol.

Wanneer we tenslotte de winsten van de buitenlandse compagnieën vergelijken met de Oostendse, dan stellen we vast dat de nettowinst van 9 China-expedities van de O.I.C. (1729-34) gemiddeld 80,07% bedroeg⁽¹⁵¹⁾, terwijl de Compagnie française des Indes tijdens de periode 1725-36 een gemiddelde brutowinst maakte op haar Chinagoederen van 104,5%⁽¹⁵²⁾. Deze winsten bleven dus allen ver beneden die van de Oostendse compagnie. Jammer genoeg vonden we nergens winstpercentages over de Chinahandel van de East-India company, maar als we een Engels pamflet mogen geloven dan zouden de Oostendse winsten ook de Engelse overtroffen hebben⁽¹⁵³⁾. Enerzijds weten we ook dat de Engelse theeprijzen — de zware rechten die er op geheven werden, buiten beschouwing latend — het peil van de Oostendse bereikten⁽¹⁵⁴⁾. Anderzijds bleek echter de inkoopprijs van de thee te Kanton hoger te zijn voor de Engelsen dan voor de Oostendenaars⁽¹⁵⁵⁾, de Engelse pacotilles waren waarschijnlijk iets omvangrijker dan de Oostendse⁽¹⁵⁶⁾, en indien de leiding en de interne organisatie van de East-India company niet zo doeltreffend was als die van de Oostendse — zoals het pamflet het wil voorstellen — dan zal dat ook wel meer kosten meegebracht hebben. Naar alle waarschijnlijkheid zullen de Engelse winsten dus inderdaad geringer geweest zijn dan die van de Oostendse compagnie, maar dan toch belangrijker dan de Franse en de Hollandse.

(149) Zie hierover Bijlage I. Het verschil kan niet verklaard worden door het feit dat de theelading van sommige particuliere schepen geschat werd, want de 8 schepen waarvan de lading rechtstreeks gekend is, importeerden ook slechts gemiddeld 694,2 lb. thee per ton.

(150) Zie hierover p. 310.

(151) Dat werd berekend op gegevens uit K. GLAMANN, *op. cit.*, pp. 46 en 116.

(152) SEE H. en VIGNOIS L., *Les ventes de la compagnie des Indes à Nantes* in *Revue de l'histoire des colonies*, dl. 18, 1925, p. 491.

(153) Dat pamflet draagt de titel «Letter of M. Forman to William Pulteney» en werd gepubliceerd door M. HUISMAN, *op. cit.*, p. 400.

(154) De theeprijs bedroeg te Oostende voor de topjaren 1725-1729 gemiddeld 67,57 stuivers. In Londen beliep die prijs — de rechten niet meegerekend — voor dezelfde jaren 65,78 stuivers.

(155) Zie reeds p. 321.

(156) Zie hierover reeds p. 311.

De belangrijkste oorzaak van de lagere Hollandse en Franse winsten op de Chinahandel lijkt ons te zijn dat die winsten dateren van na 1730, de periode van de lage theeprijzen. Dat doet natuurlijk de vraag rijzen of beide compagnieën dan geen hogere winsten gemaakt hadden in de jaren 1725-1729. In Nantes heeft men toen alvast weinig van de hausse in de theeprijs kunnen profiteren want er werden slechts enkele minieme hoeveelheden van die handelswaar verkocht. De volumes Bataviathee die de O.I.C. in die jaren op de markt bracht, waren aanzienlijker dan de Franse, maar ook daar zullen de winsten niet zo hoog gelegen hebben want de thee was in Batavia veel duurder dan in Kanton ⁽¹⁵⁷⁾. Wanneer beide compagnieën eindelijk hun theehandel opdreven kwamen ze net iets te laat om nog voordeel te kunnen halen uit de hoge theeprijs.

BESLUIT

Wat de Oostendse Chinahandel betreft kunnen we dus besluiten dat het in essentie ging om het uitwisselen van het «Europese» zilver tegen de Chinese thee. De zijde, het tweede belangrijkste Chinaproduct, nam in die handel reeds een veel geringere plaats in, terwijl het porcelein eerder bij toeval en tegen de zin in van de directeurs, in relatief belangrijke hoeveelheden Oostende bereikte. Verder vereiste deze handel een zeer grote ervaring zodat goede supercargos uiterst zeldzaam waren. De onervarenheid van sommige Oostendse supercargos werd dan ook handig door de Chinese overheid uitgebuit om een belangrijke belastingsverhoging op die handel af te dwingen.

De Oostendse handelsactiviteit in China kan qua omvang vergeleken worden met de Engelse. Tijdens de topjaren van die bedrijvigheid — die samenvielen met de expedities van de compagnie — werd de Engelse theeimport zelfs ver door de Oostendse overtroffen. De Chinahandel van de Noordnederlandse en Franse compagnieën daarentegen, was tot 1729 veel minder omvangrijk. Hierdoor hadden zowel de Oostendse compagnie als haar voorlopers de continentale theemarkt in handen, want wegens de zeer hoge prijs was de uitvoer van Engelse thee naar het Europese vasteland onmogelijk. De voornaamste afnemers van de Oostendse thee waren dan ook

(157) Zie reeds p. 321.

de Noordnederlanders, die een gedeelte ervan heruitvoerden naar hun Scandinavisch en Baltisch achterland. Ook werd er thee naar Engeland gesmokkeld, maar dat kon slechts in de jaren waarin lage Europese prijzen samenvielen met hoge Engelse theeprijzen. Dat deed zich slechts enkele malen voor, en zelfs in die jaren blijkt Engeland niet het belangrijkste afzetgebied geweest te zijn. Verder was er ook een relatief belangrijk theegebruik in de Oostenrijkse Nederlanden — het hoofdelijk verbruik was even hoog als het Engelse —, maar dat hield nog geen democratisering in van het theedrinken. Volgens dat verbruikcijfer kon amper één inwoner op 38 zich de weelde veroorloven van twee kopjes thee per dag te drinken.

Wanneer we tenslotte de winsten van de Oostendse Chinahandel overlopen, dan springen vooral de zeer hoge winsten die de compagnie verwezenlijkte, in het oog. Bijna alle dividenden die de compagnie aan haar aandeelhouders uitkeerde, waren te danken aan die branche van haar handelsbedrijvigheid. Die winsten overtroffen ook niet alleen ver die van de particuliere Chinahandel, maar ook de Noordnederlandse, Franse en naar alle waarschijnlijkheid ook de Engelse winsten. De voornaamste oorzaak daarvan moeten we zoeken in de zeer gunstige prijsevolutie van de continentale thee, waarvan het hoogtepunt viel in de jaren 1728 en begin 1729 ; de thee was immers ook het Chinaproduct waarop de grootste winsten gemaakt werden. Slechts de Oostendse compagnie sloeg op grote schaal munt uit deze kortstondige conjunctuurfluctuatie.

Daar de daling in de theeprijs vanaf 1730 van blijvende aard was, betekent dit meteen ook dat de compagnie reeds over haar hoogtepunt heen was op het ogenblik dat haar octrooi werd ingetrokken. Indien de compagnie haar China-expedities ongestoord had kunnen verderzetten, dan zouden de winsten toch aanzienlijk geslonken zijn. Het grote succes van die Chinahandel had dus een eerder uitzonderlijk karakter.

Karel DEGRYSE
Navorsingsstagiair N.F.W.O.

BIJLAGE : DE OOSTENDSE CHINAVAARDERS

1. *De particuliere schepen :*

<i>Naam</i>	<i>afvaart- jaar</i>	<i>tonnage</i>	<i>1^e supercargo</i>	<i>theelading (in Oost. lb.)</i>
Prins Eugenius	1718	400	J. Tobin	± 260.000
Sint-Joseph	1719	400	R. Holland	276.288
Huys van Oostenryck	1719	400-500	J. Naish	± 250.000
Brusselse Galleye	1719	200-260	P. Jackson	± 150.000
Wirtemberg	1719	350-400	Pennicut	222.170
Prins Eugenius	1720	400	J. Tobin	± 260.000
Cleyne Prins Eug.	1720	250	?	156.000
Keyserinne	1720	300-400	P. Solegard	273.000
St.-Franc. Xaverius	1720	350-400	N. Mountency	± 220.000
Sint-Joseph	1721	400	F. Rosa	258.700
Huys van Oostenryck	1721	400-500	Th. Hall	256.760
Flandria	1721	370	W. van de Haute	gekaapt
Keyserinne	1722	200-260	J. Thobias	± 150.000
Sint-Joseph	1723	400	Ch. Pike	278.831
Marquis de Prié	1723	450	Th. Hall	412.846

2. *De compagnieschepen :*

Arent	1724	350-400	P. Spendelow	582.919
Sint-Elisabeth	1724	400		
Marquis de Prié	1725	450	W. Sheffield	825.255
Keyserinne	1725	400		
Arent	1726	350-400	R. Hewer	1.119.162
Leeuw	1726	400-450		
Tijger	1726	450		
Marquis de Prié	1727	450	P. Spendelow	1.095.654
Concordia	1727	600-650		
Apollo	1730	400	P. Spendelow	372.124
Duc de Lorraine	1732	550-600	J. Ley	537.619